

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Rodina jako zdroj vzniku sociálně patologických jevů

Family as Source of Origin of Sociopathological Issues

Bakalářská práce

Autorka: Nela Macková, DiS.

Vedoucí práce: Mgr. Jana Poláčková

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem *Rodina jako zdroj sociálně patologických jevů* napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a moje práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. června 2015

Nela Macková

Anotace

Bakalářské práce se zabývá tématem rodiny, která je zdrojem vzniku sociálně patologických jevů. Soustředuje se na nebezpečí, kterým rodina pro své děti může být. V práci jsou sociálně patologické jevy popsány obecně, ale také hlavně v kontextu rodiny. Rodina je zde prezentována jako nebezpečné místo, pokud neplní některé ze svých funkcí. Pomocí kazuistik se snažíme dokázat tezi, že problémy vybraných dětí mají příčiny právě v rodině.

Anotation

Bachelor thesis deals with the theme of a family which is a source of origin of sociopathological issues. It is focused on the danger that family for their children can be. The paper describes the sociopathological phenomena in general but also especially in the context of the family. The family is here presented as a dangerous place if it does not fulfill some of its functions. Using case studies we are trying to prove the thesis that the problems of selected children have cause in the family.

Klíčová slova

Rodina, funkce rodiny, výchovné styly, sociálně patologické jevy, sociální norma, syndrom CAN, násilí v rodině, rozvod, poruchy rodiny, prevence, práce s rodinou.

Key words

Family, family functions, styles of education, sociopathological issues, social norm, child abuse and neglect, violence in family, divorce, family disorders, prevention, family social work.

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Sociální patologie a pojmy s ní související	8
1.1 Normalita a sociální norma	8
1.2 Sociální deviace	10
1.3 Sociální patologie	13
2 Rodina	15
2.1 Definice rodiny	15
2.2 Funkce rodiny	16
2.3 Výchova	17
3 Rizika v rodině a jejich dopady na dítě	20
3.1 Poruchy rodiny	20
3.2 Syndrom CAN	21
3.3 Zátěžové situace v rodině	22
4 Prevence a sanace rodiny	25
4.1 Prevence	25
4.2 Práce s rodinou	29
PRAKTICKÁ ČÁST	32
5 Metodologie a realizace výzkumu	32
5.1 Cíl výzkumu	32
5.2 Výzkumný vzorek	33
5.3 Metody výzkumu a získávání dat	34
6 Kazuistiky	37
6.1 Kazuistika I	37
6.1.1 Osobní a rodinná anamnéza	37
6.1.2 Školní anamnéza	39
6.1.3 Problémové chování	40
6.2 Kazuistika II	41
6.2.1 Osobní a rodinná anamnéza	42

6.2.2 Školní anamnéza	43
6.2.3 Problémové chování.....	44
6.3 Kazuistika III.....	45
6.3.1 Osobní a rodinná anamnéza.....	45
6.3.2 Školní anamnéza	47
6.3.3 Problémové chování.....	48
6.4 Kazuistika IV	49
6.4.1 Osobní a rodinná anamnéza.....	49
6.4.2 Školní anamnéza	50
6.4.3 Problémové chování.....	51
6.5 Kazuistika V.....	52
6.5.1 Osobní a rodinná kazuistika.....	52
6.5.2 Školní anamnéza	54
6.5.3 Problémové chování.....	55
7 Prezentace výsledků	57
ZÁVĚR.....	61
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	63
PŘÍLOHY.....	65
SUMMARY	66

ÚVOD

Rodina nám otevírá dveře do světa, rodina tyto dveře může ale také zavřít. Rodina může být dobrem i zlem, záleží na tom, jací jsou lidé, kteří ji tvoří. Rodina může být nebezpečná pro všechny své členy - děti, dospělé i seniory. Na stránkách této bakalářské práce se soustředíme pouze na jednu ze skupin, která je negativním rodinným působením nejvíce ohrožena a to jsou děti. Tato práce rozhodně nemá být obhajobou delikventů, alkoholiků a drogově závislých, že se stali oběťmi vlastních rodičů a se svým osudem nic nezmohli. Má to být pohled z té strany, že rodina jako nejvýznamnější socializační a výchovný činitel se do osudů těchto patologických osobností velmi významně promítá. To bychom my všichni jako potencionální rodiče měli mít na paměti.

Velkou inspirací pro psaní této práce byla kniha *Vzpouora deprivantů* od dvojice autorů Františka Koukolíka a Jany Drtilové. Po jejím přečtení si uvědomíme, že sociálně patologické jevy jsou pouze jakousi třešničkou na dort. To, že člověk neskončí u drog, herních automatů nebo přímo ve vězení, ještě neznamena, že vyrůstal v kvalitní, funkční a láskyplné rodině.

Veškerá použitá literatura, o kterou se opíráme v této práci, byla volena zejména od českých autorů. Lze se totiž domnívat, že pokud hovoříme o rodině v kontextu české společnosti, dostane se nám právě z těchto publikací nejlepších informací. Ačkoliv jsou některé principy a myšlenky jistě platné napříč různými společnostmi, čeští autoři se mohou při popisování různých jevů opřít zejména o data získaná v České republice.

Mezi používanými autory samozřejmě nesmí chybět ikona české dětské psychologie profesor Zdeněk Matějček, který se velmi podrobně věnoval problémům v rodině a jejich dopadům na dítě. Ačkoliv se jedná o literaturu staršího data, myslím, že zde jistě má své místo. Dalším pojmem je docent Oldřich Matoušek, jehož publikace použité v této práci se věnují práci s rodinou, její diagnostice, prevenci a podpoře. Seznam veškeré použité literatury je samozřejmě uveden na konci práce.

Cílem, kterého se při psaní této práce budeme snažit dosáhnout, je zmapování negativního vlivu rodiny na děti v ní vyrůstající. Celá práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je tvořena celkem čtyřmi kapitolami, které se věnují jak sociální patologii, tak rodině a jejich vzájemnému propojení. První kapitola nás uvede do souvislostí, které je potřeba znát pro pochopení pojmu sociální patologie. Popíšeme si zde faktory, které jsou příčinou vzniku odlišného nežádoucího chování, které se vymyká chování většinové společnosti. Druhá kapitola se pak věnuje rodině. Rodinu si zde charakterizujeme a seznámíme se s jejími funkcemi. Od plnění těchto funkcí se pak odvíjí to, zda rodina bude pro její členy bezpečným místem, nebo je bude ohrožovat. Velmi důležitý je také styl výchovy, který si popíšeme v následující kapitole. Na kapitolu o rodině pak naváže kapitola týkající se problémů, které mohou v rodině vzniknout. Zde bude řeč například o násilí v rodině, rozvodu nebo syndromu CAN. Závěrečná kapitola pak pojednává o tom, jak s problémovými rodinami pracovat a v neposlední řadě také mluví o prevenci jako důležité součásti této práce.

V praktické části se ve výzkumu budeme snažit dokázat, že rodina opravdu může být zdrojem sociálně patologických jevů. Díky spolupráci s oddělením sociálně právní ochrany dítěte na Praze 5 jsme mohli kontaktovat 5 rodin, v nichž se vyskytuje dítě s problémovým chováním. U těchto dětí pak budou sestaveny kazuistiky, které nám pomohou příčiny jejich problémů odhalit. Veškeré dostupné informace budeme čerpat ze spisů vedených orgánem sociálně právní ochrany dítěte a dále pak z rozhovorů s rodiči dětí. Na základě dat získaných v kazuistikách budeme pak vyvozovat konkrétní závěry.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ PATOLOGIE A POJMY S NÍ SOUVISEJÍCÍ

Pro správné pochopení tématu je nutné definovat základní pojmy, kterých se tato práce týká. Nejprve se tedy dozvíme, co je to sociální patologie a s ní spojené aspekty, které jsou k jejímu určení nezbytné. Tím máme na mysli normalitu, sociální normu a sociální deviaci.

1.1 Normalita a sociální norma

Abychom mohli začít charakterizovat to, co je pro společnost a jedince nežádoucí a škodlivé, musíme nejprve říci, co je správné a žádoucí. Stojí před námi tedy nelehký úkol definovat normalitu a s ní související sociální normu. Při posuzování toho, co je a co není normální, musíme zohlednit konkrétní společnost a také dobu, která nám dokresluje kontext sociálního chování. V každé historické době jsou platné určité sociální normy a daná společnost podléhá svým specifickým pravidlům. Dříve by například společnost za potrat nebo rozvod člověka odsoudila a dnes se nad tím prakticky nepozastaví. Hranice mezi normalitou a deviací je pohyblivá.¹

Pojem norma tedy vyjadřuje chování většinové společnosti a zároveň i požadavek na jedince, aby ji také dodržoval a žil v souladu s celou společností. Ve Velkém sociologickém slovníku se u pojmu norma dozvídáme, že se jedná o obecné pravidlo, které má být všemi respektováno, protože je závazné.² Mezi normy patří zákony, vyhlášky, předpisy, řády, kodexy apod., ale hlavně také nepsané zákony, jejichž forma není nikde přesně specificky daná.³ Některé normy se navzájem překrývají, některé si mohou odporovat, ale přesto by bez nich společnost být nemohla. Lidské jednání by se pak stalo nepředvídatelným a žili bychom v neustálé nejistotě, jak se asi ten druhý zachová. Aby si normy udržely svou autoritu a byly pro nás závazné, mu-

¹ SAK, Petr. *Proměny české mládeže.*, str. 101.

² Kolektiv autorů. *Velký sociologický slovník.* Praha: Karolinum, 1996, str. 692.

³ URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociální deviace.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 25.

sí za jejich nedodržení přijít sankce, respektive odměna za její dodržování. Sem samozřejmě spadají tresty, které jsou vymahatelné trestním právem, ale kromě nich mezi sankce patří i různá preventivní opatření, podpora, odměny a pochvaly. Samotný nedostatek pozitivních sankcí může být také chápán jako trest. Sankce ovšem nemusí vést vždy k nápravě a odstranění deviace, ale mohou naopak u jedince přispět k tomu, že přijme svou roli devianta a on své deviantní chování bude dále prohlubovat.⁴

„Společnost je vlastně zvláštní kolektivitou založenou právě na existenci obecně respektovaného souboru psaných a nepsaných předpisů a očekávání, které se vztahují k lidskému chování - tedy souboru norem.“⁵ Tento soubor sociálních norem nazýváme sociálním řádem. Na něm je založena každá společnost, ať už si to jednotliví jedinci uvědomují, nebo ne. Stejně tak si tedy nemusí být vědomi ani toho, že tento řád porušují nebo dokonce ani nejsou schopni ho z různých důvodů dodržovat.

U normality pak v závislosti na sociální normě můžeme sledovat tři možná vymezení tohoto pojmu:

- statistické - normální je to, co je nejčastější, běžné, průměrné;
- funkční - to, co plní svou funkci a je ku prospěchu fungování společnosti, je normální;
- normativní - konsensus norem společenských a individuálních; normální je to, co je jako norma uznáváno;
- ideální - pojetí pro člověka nedosažitelné, neboť naprostému ideálu se těžko někdo přiblíží, má spíše motivační a směr udávající charakter.⁶

Pokud budeme na normalitu nahlížet ze statistického hlediska, tedy že to chování, které je ve společnosti nejčastější je považováno za normální, pak naopak takové chování, které se odlišuje od většinové společnosti, bude hodnoceno jako deviantní. Sak ovšem k tomuto přístupu dodává, že nepočítá s tím, že by deviantní byla celá společnost, pak by se tedy sama deviace stala normou. Vždy je potřeba společnost

⁴ URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociální deviace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 30.

⁵ Tamtéž, str. 24.

⁶ Tamtéž, str. 40.

posuzovat z vyššího hlediska. Je ovšem potřeba brát v potaz také subjektivní hodnocení každého jedince. Ačkoliv společnost jako taková bude určitý jev brát jako normalitu, může jedinec, který bude situaci hodnotit, k této skutečnosti zaujímat postoj přesně opačný.⁷ S tím souvisí i tzv. toleranční limit, protože ačkoliv budeme všichni dodržovat určitou normu, každý tak budeme činit po svém. „Toleranční limit tedy vymezuje, jak intenzivní odchylky mohou být uvnitř společnosti za dané situace snášeny, tj. kolik variability a individuální svobody je připuštěno.“⁸

Co je tedy normální a co už ne? V dnešní společnosti, kde dochází k pluralitě sociálních norem, kdy se stává, že některé normy dokonce jdou proti sobě, je definování normality skutečným oříškem. Naše společnost představuje velmi složitý systém a s tím přichází i rozostření hranic, co je normální, co dobré, co zlé.. „Normální je tedy nenormální. Nenormální je přirozené. Nenormální je lidské. Deviace je vlastně přirozeným a doprovodným jevem normálního. Nulový výskyt nenormálního by paradoxně byl patologickým jevem.“⁹

1.2 Sociální deviace

Mohli bychom zde použít staré známé přísloví „pravidla jsou od toho, aby se porušovala,“ protože jen těžko najdeme takovou normu, kterou by dodržovali skutečně všichni bez výjimky. Vždy se najde někdo, kdo nebude moci nebo nebude chtít normu respektovat. Takové jednání pak bude označeno jako deviantní.

Pojem deviace (z lat. *deviatio* - *odchylka, úchylka*) tedy zahrnuje různé formy odchylek od normy a to jak negativní, tak také pozitivní. „Rozlišení tzv. negativní a pozitivní deviace poukazuje na to, že každá odchylka od normy je deviací, tedy nejen porušení, ale také její přehánění a dovádění do krajnosti.“¹⁰ Jako příklady bychom mohli uvést alkoholismus a jeho protipól zapřísáhlou abstinenci, workoholismus v kontrastu k hladovění a porušování pravidel silničního provozu stejně jako jejich přehnané dodržování.

⁷ SAK, Petr. *Proměny české mládeže.*, str. 101.

⁸ URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociální deviace.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 33.

⁹ Tamtéž, str. 40.

¹⁰ URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociální deviace.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 43.

Sociální deviace jako obor je multidisciplinární, lze na ni pohlížet z hlediska práva, etiky, medicíny, psychologie, kriminologie a samozřejmě sociologie, v rámci níž funguje disciplína sociologie deviantního chování. Americký sociolog Edwin M. Lemert rozlišuje deviaci na primární a sekundární. Pod pojmem primární deviace uvádí překročení normy kvůli původnímu podnětu, např. užití drogy pro navození blaženého pocitu. Sekundární deprivací pak rozumí důsledek toho, že jsme byli na základě předchozí situace označeni jako devianti. „Sekundární deviace je tedy vlastně zdvojenou reakcí: aktéra na reakci veřejnosti na jeho deviaci primární. Tato ‚druhá reakce‘ se může stabilizovat, stereotypizovat a vést k akceptaci deviantní role.“¹¹

Příčiny, kvůli kterým dochází k deviantnímu chování, bývají kombinací několika faktorů. Existovaly i jednofaktorové teorie, ale ty musely časem ustoupit, jelikož neobstály pod tíhou nových poznatků. Ve zkoumání příčin sociálních deviací nacházíme čtyři hlavní proudy:

- biologické teorie - odlišné chování je determinováno biologicky, hlavní roli zde hraje dědičnost
- psychologické teorie - deviace je důsledkem narušené psychiky jedince
- sociologické teorie - deviantní chování má původ v prostředí a společnosti, která na jedince působí
- polyetiologické teorie - k deviantnímu chování je potřeba interdisciplinární přístup, pro komplexní zachycení možných příčin je potřeba poznatků z různých oborů.¹²

Poslední zmíněný, tedy polyetiologický přístup, bere v úvahu kombinaci bio-psycho-sociálních příčin, které rozdělujeme na endogenní a exogenní. V první řadě je tedy potřeba příčiny hledat v osobnosti člověka a to už ať ty vrozené, tak ty, které se vytvořily v průběhu vývoje (= endogenní příčiny). Zde bychom mohli zmínit například hyperaktivitu, impulzivitu nebo agresivitu. Ze studií však vyplývá, že samy tyto faktory nevedou přímo k deviantnímu chování, ale v součinnosti s dalšími fak-

¹¹ URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociální deviace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 45-46.

¹² KRAUS, Blahoslav, Jolana HRONCOVÁ et al. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, str. 14.

tory mohou vznik deviace podpořit. V průběhu vývoje osobnosti je pak rozhodující především rané dětství. Na osobnosti se negativně podepisuje nechtěné těhotenství nebo nevhodný rodičovský styl výchovy, o kterém bude řeč v dalších kapitolách.¹³

Exogenními příčinami rozumíme ty, které k nám přicházejí z vnějšího okolí. Sem patří na prvním místě právě rodina. Vedle rodiny má pak na jedince vliv také škola, které se ne vždy daří respektovat individuální zvláštnosti dítěte a následně pak pracovat s těmi problémovými. Důvodů, proč škola nedokáže fungovat tak, jak by měla, bychom našli vícero, avšak ne všechny příčiny jsou v rukách samotné konkrétní školy. Dalším faktorem jsou pak vrstevnické skupiny. „Party se stávají záležitím především pro děti z dysfunkčních rodin. Skupinové mínění, nároky na konformitu, skupinový tlak bývají těmi faktory, které vedou k deviantnímu chování.“¹⁴ Většinou konzumace alkoholu, drog nebo různá trestní činnost probíhá právě v nějakých skupinách, jak ukazují průzkumy. Individuální jednání je v tomto případě spíše výjimkou. V dnešní moderní společnosti pak také nesmíme zapomenout na vliv médií na jedince. Z televizních obrazovek se na nás valí spousta násilí, které se promítá i do dětí, které pak mají tendence takové chování napodobovat. Exogenních příčin je ještě celá řada, ale my se zmíníme již jen o lokálním prostředí, kde jedinec vyrůstá. Zajisté velká města musí díky své anonymitě počítat s deviantním chováním spíše než venkov. A v neposlední řadě pak také celospolečenské klima, kam spadá například hodnotový systém společnosti, úroveň legislativy nebo životní úroveň, se odráží v delikventním chování člověka.¹⁵

„Nakonec ještě třeba dodat, že deviantní chování je často řetězcem různých konkrétních deviací, z nichž jedna vyvolává další.“¹⁶ Nezřídka kdy pak dochází i ke stupňování deviantního chování, kdy například pod vlivem alkoholu udělá člověk často věci, které by ho za střízliva nikdy ani nenapadly.

Každé chování, které se odlišuje od normálu, musí mít nějaké důsledky a to jak pro samotného jedince, tak i společnost, která jeho chování za deviantní označila.

¹³ KRAUS, Blahoslav, Jolana HRONCOVÁ et al. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, str. 22-25.

¹⁴ Tamtéž, str. 27.

¹⁵ Tamtéž, str. 25-28.

¹⁶ KRAUS, Blahoslav, Jolana HRONCOVÁ et al. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, str. 29.

Jedinec může dosáhnout uspokojení své potřeby nebo dosáhne požadovaného cíle. Na druhou stranu se u něj také může dostavit pocit viny, hanby nebo bude mít snahu své chování racionalizovat a neutralizovat. Společnost může buď deviaci normalizovat, nebo naopak odsoudí jedince a udělí mu nějakou sankci. Společenská reakce, kterou deviantní chování vyvolá, má za cíl ochránit společnost, napravit deviantního jedince a také vyslat signál, že jsou ve společnosti dané hranice, jejichž překročení nebude tolerováno.¹⁷

1.3 Sociální patologie

Pojem sociální deviace bývá často chápán výhradně negativně. To proto, že dochází k jeho záměně s výrazem sociální patologie. Právě sociální patologie je totiž negativní sociální deviací, jedná se tedy o pojem významově užší než je sociální deviace. Urban ve své knize hovoří o sociální patologii takto: „Pro sociálně nezdravé, nenormální či obecně nežádoucí společenské jevy tzv. společensky nebezpečné, negativně sankciované formy deviantního chování se používá pojem sociální patologie.“¹⁸ Sociální patologie (z řec. *pathos* - utrpení, *logos* - slovo, řád) je pojem, který zavedl sociolog Herbert Spencer. Vedle něj se sociálně patologickým jevům věnoval i sám otec sociologie Émile Durkheim. Kromě sociologie se sociální patologií zabývá také psychologie, kriminologie, medicína, sociální práce a další. I na ni je tedy potřeba nahlížet multidisciplinárně.¹⁹

Objektem patologického chování může být celá společnost, skupina nebo jednotliví jedinci. Může se samozřejmě také stát, že patologický jedinec obrátí své chování sám proti sobě a klidně si sáhne i na život, jak je tomu v případě suicidálního chování. „Za sociálně patologické se pokládají jen vysoce společensky nebezpečné formy deviantního chování, přímo ohrožující společnost nebo konkrétního jedince.“²⁰

Abychom mohli určit, co je a co není patologií, musíme znát, stejně jako u sociální deviace, normy dané společností. Opět platí, že s vývojem společnosti, jejich

¹⁷ URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociální deviace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 49.

¹⁸ Tamtéž, str. 47.

¹⁹ KRAUS, Blahoslav, Jolana HRONCOVÁ et al. *Sociální patologie*. H. Králové: Gaudeamus, 2010, str. 9.

²⁰ URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociální deviace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 47.

hodnot a norem, se mění i struktura sociálně patologických jevů. S rozvojem techniky a možností, které se člověku otevírají, takovýchto jevů bohužel spíše přibývá. Některé jevy ovšem mohou i opustit temnou stranu sociální patologie a ač velmi povolna začínají být společnostmi tolerovány a akceptovány, zde bychom jako příklad mohli uvést homosexualitu. Pokud dojde k porušení normy, která spadá pod hlavičku trestního práva, jak tomu v mnoha případech je, přichází na scénu trest podle zákona, kriminální jednání je nejtěžší formou sociálně patologického chování.²¹

Nejúčinnějším bojem proti sociálně patologickému chování je prevence. Vědní disciplínou, která se nezaobírá pouze teoretickou stránkou věci, ale také a hlavně praktickým působením v odstraňování patologií, je sociální práce. Ta působí jak na celospolečenské úrovni prostřednictvím sociální politiky, tak pracuje i se skupinami a jedinci.²²

²¹ KRAUS, Blahoslav, Jolana HRONCOVÁ et al. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, str. 10, 11.

²² URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociální deviace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 54.

2 RODINA

Tato kapitola pojednává o rodině jako o nezastupitelném článku ve vývoji jedince. Nejprve si rodinu definujeme, poté se seznámíme s jejími funkcemi a pak následuje kapitola týkající se výchovy a výchovných stylů.

2.1 Definice rodiny

Definice rodiny se mění s vývojem společnosti, protože dochází k proměnám rodiny samotné. Dříve tradiční nukleární rodina je dnes jen jednou z mnoha podob, kterou rodina může mít. Proto se u různých autorů setkáme s různým definováním rodiny, záleží, z jakého úhlu na ni nahlíží. Ovšem nejvíce nás oslovila tato Matějčkova definice: „Co je tedy rodina? Stručně řečeno, je to společenství, kde se sdílí čas, prostor, úzkost i naděje, kde se soužitím všichni ‚učí pro život‘, kde všichni dávají a přijímají, kde formují svou osobnost a mají možnost zrát k moudrosti a kde podstatnou složkou všeho je vzájemně sdílená a působená radost.“²³ Pokud by takto vypadaly všechny rodiny, bylo by to krásné. Ovšem podíváme-li se kolem sebe, kolik takových rodin opravdu najdeme? Ano, takové rodiny existují, ale bohužel jich ve společnosti není většina. Jsou tu totiž také rodiny, které přestávají některé své funkce plnit a stávají se sami sobě nebezpečnými. Těmi nejzranitelnějšími jsou samozřejmě děti, ty odnášejí rodinné problémy nejhůře ze všech. Někdy rodina, respektive někteří její členové, nenaplňují harmonický život záměrně a úmyslně škodí jiným členům rodiny. Někdy se ovšem také stane, že ačkoliv rodiče jednají „pro dobro svých dětí“, ubližují jim úplně stejně. Čáp to komentuje takto: „Rodina může hluboce frustrovat děti i dospělé, v některých případech podporuje maladaptivní až patologický vývoj osobnosti, např. nežádoucím postojem k dítěti a způsobem výchovy.“²⁴

²³ BAŠTECKÁ, Bohumila et al. *Psychologická encyklopedie - aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, str. 319.

²⁴ ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996, str. 41.

2.2 Funkce rodiny

Žít v rodině bylo dříve něco tak samozřejmého, že kdo v ní nežil, byl na okraji společnosti a byla dokonce ohrožena i jeho vlastní existence, tak důležitá rodina byla. V 19. století, kdy některé funkce převzal sociální stát (například péči o nemocné, seniory, ekonomickou podporu), se komplex rodinných funkcí zužuje.²⁵ Dříve bychom u rodiny našli tyto čtyři funkce:

Biologicko-reprodukční - Jedná se o reprodukci lidského druhu. Někteří rodiče dávají přivedením potomka na svět svému životu smysl. Tato funkce je současně uspokojováním sexuálních potřeb jedince.

Ekonomicko-zabezpečovací - Tato funkce se netýká pouze dětí, ale všech členů rodiny. Netýká se ovšem pouze materiální stránky života, ale také sociální a duchovní. Členové rodiny si vzájemně poskytují životní jistoty.

Socializačně-výchovná - Rodina má zabezpečit dítěti, aby se mohlo dobře vyvíjet a pak dále rozvíjet. Neobejde se bez porozumění, péče a zájmu o dítě, je potřeba uspokojovat jeho potřeby a ochraňovat ho.

Emocionální - Trvalý citový vztah je základem, na kterém by měla stavět každá rodina. Opět se týká všech jejích členů, kterým dává pocit jistoty, uspokojení a životního naplnění.²⁶

V dnešní době už ale rodina má své nezastupitelné místo pouze v případě posledních dvou funkcí.

Podle toho, do jaké míry je rodina schopna naplňovat své funkce, můžeme hovořit o třech typech rodin. Prvním typem je rodina funkční, tzn. taková rodina, které se daří přiměřeně plnit všechny své funkce. Druhým typem je afunkční rodina. V jejím případě dochází k poruchám plnění jedné či více funkcí, ale život rodiny a vývoj dětí není zásadně negativně narušen. Posledním typem je rodina dysfunkční, ve které dochází k vážným poruchám, čímž je narušen vývoj dítěte a dochází k cel-

²⁵ BAŠTECKÁ, Bohumila et al. *Psychologická encyklopedie - aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, str. 318.

²⁶ DUNOVSKÝ, Jiří et al. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999, str. 92-93.

kovému rozkladu rodiny.²⁷ Baštecká velmi výstižně hovoří o funkční rodině takto: „To, co charakterizuje funkční rodinu, není absence problémů, ale účinný způsob jejich zvládnutí.“²⁸

2.3 Výchova

Výchova je velice složitý mnohodimenzionální proces. Aby rodiče mohli dosáhnout svého cíle při výchově dítěte, musí respektovat jeho individualitu a působit na dítě vlastním pozitivním chováním, protože pokud se sami rodiče chovají nevhodně, nemohou od dítěte chtít, aby se ono chovalo slušně.

Existuje spousta výchovných prostředků, ale mnoho autorů se shoduje, že mezi nejběžnější výchovné prostředky patří odměny a tresty. Je to vyjádření buď kladného, nebo záporného chování jedince. Patří sem jak materiální, tak i nemateriální odměny a tresty. Materiální odměny jsou vhodné zejména tehdy, když se dítěti něco povede a má z toho samotné radost. V takové situaci, pokud rodiče dítě odmění nějakou věcí, kterou si dlouho přálo, podpoří ho v takovém chování a jednání, díky kterému bylo odměněno. Někdy může nastat nadměrné odměňování, jako je zahrnování penězi, dary, můžeme to nazvat jako podplácení, a to už vede k narušení vztahu mezi dítětem a rodiči, protože nadměrné odměňování se většinou využívá v takových situacích, kdy je dítě odměněno neprávem. Zachová se v určité situaci špatně a rodiče ho podplatí dárkem nebo penězi s výhrůzkou, aby dítě už takové jednání neopakovalo. Bylo zjištěno, že odměna působí na dítě nejlépe tehdy, když je užívána jen v občasných situacích, protože pokud je užívána velmi často, potom zevšední. Nemateriální odměny jsou pro výchovu velmi důležité. Rodiče by je měli užívat rozhodně častěji než ty materiální. Jde zejména o pochvaly, kladný citový vztah nebo porozumění. Taková pochvala pak zvyšuje výkon dítěte, zlepšuje vztah mezi ním a rodiči a má velmi silný motivační účinek. Bylo zjištěno, že tresty, ať už fyzické nebo psychické, působí velmi negativně na celkový vývoj dítěte. Fyzické tres-

²⁷ KRAUS, Blahoslav, Věra POLÁČKOVÁ et al. *Člověk - prostředí - výchova*. Brno: Paido, 2001, str. 79.

²⁸ BAŠTECKÁ, Bohumila et al. *Psychologická encyklopedie - aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, str. 320.

ty jsou pro dítě velmi ponižující a vyvolávají v dítěti agresivitu. Pokud rodiče své dítě často a hodně fyzicky trestají, je velká pravděpodobnost, že dítě se bude v pozdějším věku projevovat jako delikvent a jeho chování bude k okolí velmi agresivní. Psychické tresty jsou ale mnohdy ještě horší než fyzické. Dítě, které je od malička vystavováno psychickému trestání, trpí neustále pocity méněcennosti, pocity viny, úzkostí, nejistotou a mohou se u něj objevit znaky neurotičnosti. Psychické trestání většinou vychází ze zavrhujeícího postoje rodičů k dítěti.²⁹

Styl výchovy je spojení a způsob užití všech výchovných prostředků a postupů, které má bezesporu spolu s emočním vztahem k dítěti největší vliv na celkový vývoj dítěte. Každý výchovný styl má různé účinky na vychovávaného. Různými experimenty bylo zjištěno, že výchovný styl úzce souvisí s chováním a prožíváním dítěte. Styl výchovy je určován mnoha aspekty a rodiče používají výchovný styl většinou podle toho, jakým stylem byli oni sami vychováváni. Styl výchovy je proto nevědomý a rodiče si svůj přístup k dětem většinou neuvědomují. Ale stává se, že než partneři mají vlastní dítě, utvoří si společné hodnoty a priority pro výchovu dítěte a podle toho pak svoje dítě vychovávají³⁰. Existuje mnoho stylů výchovy, psycholog Kurt Lewin uvádí tyto tři základní výchovné styly:

Autoritativní styl - Pro tento výchovný styl jsou charakteristické příkazy a zákazy, dítě nemá možnost projevit svůj vlastní názor. Rodiče nemají téměř žádné porozumění pro požadavky dítěte, nenechávají mu prostor pro samostatnost a vlastní iniciativu. „Dítě, které bylo rodiči přísně vedeno s důsledným vyloučením své vlastní volby mezi otevřenými alternativami, nezíská schopnost samostatně se rozhodovat a dobře volit; potlačovaná úzkost z nutnosti volit, ho pak vede k tomu, že zužuje asertivně prostor pro volbu, kdekoli se ve společnosti otevře.“³¹

Liberální styl - Tento výchovný styl se vyznačuje velmi slabým vedením, rodiče na děti nekladou téměř žádné požadavky a pokud ano, nezajímají se o jejich splnění. Rodiče dítě nekontrolují a dávají mu příliš mnoho svobody. Rodiče dítě nijak neovlivňují v jeho volbě hodnot. Dítě vychovávané liberálním stylem výchovy by se

²⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996, str. 86-87.

³⁰ ŠULOVÁ, L., *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum 2010, str. 136.

³¹ ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996, str. 136.

dalo označit jako samorost, tzn., že vyrůstá v prostředí, které mu neurčuje žádná pravidla a nepomáhá mu určit směr, kterým by se dítě mělo vydat.

Demokratický styl - Pro tento výchovný styl je příznačné, že rodiče dávají dítěti možnost vyjádřit svůj vlastní názor, diskutují s ním o různých problémech, vychovávají ho především příkladem na sobě samých, podporují ho ve všech aktivitách a rozvíjejí u dítěte iniciativu.³²

Převážná většina rodičů vychovává svoje dítě právě demokratickým stylem výchovy. U dítěte, které je vychováváno tímto stylem výchovy, je předpoklad, že si utvoří kladný vztah s rodiči oproti dítěti, které je vychováváno jiným výchovným stylem. Dítě si také vlivem tohoto výchovného stylu utváří pozitivní vztah k práci, k lidem a velmi dobře se včleňuje do jakékoliv společnosti. Oproti tomu dítě, které je vychováváno autokratickým stylem výchovy, působí zakřiknutě, projevují se u něho sklony k agresivitě, dominanci, často působí napjatě a je podrážděné. Dítě je v přítomnosti autoritativního rodiče buď poslušné a pasivní bez jakéhokoliv projevu, aby splnilo očekávání od rodiče a neudělalo něco špatně, nebo naopak rodiči vzdoruje a je agresivní. Tento výchovný styl má velmi negativní dopady i do budoucna. Jedinec neuznává autority a bouří se proti nim. Dítě, které je pod autoritativním vedením má velmi slabé projevy, je málo dynamické a málo hybné, více citlivější a intenzivně prožívá určité situace. Liberální styl výchovy se považuje stejně jako autoritativní výchovný styl za ten méně vhodný. Dítě nemá oporu v rodičích a má pocit, že nemá žádné povinnosti, protože rodiče na něj nekladou žádné nároky.³³

³² ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996, str. 136-138.

³³ ŠULOVÁ, L., *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum 2010, str. 138-140.

3 RIZIKA V RODINĚ A JEJICH DOPADY NA DÍTĚ

Jak již bylo řečeno, rodina nemusí být vždy bezpečným místem pro své členy, zvláště pak pro dítě. Tato kapitola popisuje rodiny, které nejsou schopny uspokojovat potřeby dítěte alespoň v základním rozsahu. Příčin, které to způsobují, může být několik. Seznámíme se také s rizikovými rodiči, dětmi a situacemi v rodině, které mohou být zdrojem problémů.

3.1 Poruchy rodiny

Dunovský ve své knize definuje poruchu rodiny takto: „Poruchou rodiny rozumíme takovou situaci, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly, dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na přiměřené začlenění jejích členů do společnosti.“³⁴ Selhání jednoho nebo více členů rodiny se projevuje selháním rodiny jako celku. Vznikne tak složitá situace pro výchovu a formování osobnosti dítěte, která se na dítěti může zásadně podepsat. Rodiny, které selhávají ve vztahu k dítěti, lze rozdělit do čtyř skupin.

První skupinu tvoří rodiče, kteří se o dítě nemohou starat. Důvodem mohou být celospolečenské faktory jako například válka nebo ekonomická krize, a pak důvody čistě rodinné jako například nemoc nebo ekonomická situace.

Druhá skupina je tvořena rodiči, kteří se neumějí nebo nedovedou postarat o dítě, nejsou zkrátka schopni zabezpečit bezproblémový vývoj dítěte. Zde jsou důvody hlavně osobnosti rodičů, které mohou být například díky nízkému věku nevyzrálé nebo mají nižší intelekt.

Třetí skupinou jsou pak rodiče, kteří se o děti nechtějí starat. Pro takové rodiče je dítě překážkou, nemají o něj zájem a mohou ho dokonce v krajním případě i opustit. Zde je nejčastějším důvodem porucha osobnosti rodiče.

Poslední skupina se od ostatních výrazně liší, sem totiž spadají rodiče, kteří se o dítě starají až příliš. To vede k jejich rozmazlování a nepřipravenosti na samostatný

³⁴ DUNOVSKÝ, Jiří et al. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999, str. 101.

život. Takový nadměrný zájem o dítě většinou pramení z toho, že je dítě jedináčkem a rodiče do něho vkládají veškeré své naděje a ambice.³⁵

3.2 Syndrom CAN

Ovšem nesmíme zapomenout také na rodiče, kteří své dítě týrají a zneužívají, ti tvoří zvláštní samostatnou kategorii. Nevhodné zacházení s dítětem, které je shrnuté pod pojmem *syndrom CAN*,³⁶ je takové zacházení, které dítě vážně poškozuje nebo dokonce ohrožuje na životě. Syndrom CAN má několik forem.³⁷

Patří sem fyzické týrání, kdy je dítěti přímo tělesně ubližováno. Kromě bití, kopání a fackování může mít podobu přivazování k něčemu, topení ve vodě, zavírání do místnosti nebo odepření jídla a pití. Fyzické týrání může být jednorázové nebo opakované a v nejhorších případech může končit smrtí dítěte.³⁸

Druhou formou, která bývá propojena i s ostatními druhy nevhodného zacházení, je týrání psychické a emocionální. Dítě žije ve strachu, je ponižováno nebo odmítáno. Může být vystavováno vyhrožování, traumatizujícím událostem nebo izolaci. K psychickému týrání může dojít také v rámci rozvodu, kdy je dítě rodiči využíváno v boji proti tomu druhému a dochází k separaci od jednoho z rodičů. „Emocionální zanedbávání je neschopnost pečujících osob poskytovat dítěti psychologickou podporu nezbytnou pro jeho psychický rozvoj.“³⁹ Bezpečný a milující vztah mezi dítětem a rodiči je pro zdravý vývoj dítěte opravdu velmi důležitý. U dětí emocionálně zanedbávaných často hrozí, že stanou-li se sami rodiči, budou také zanedbávat své děti.

Sexuální zneužívání je další formou nevhodného zacházení s dítětem. Tímto pojmem lze označit takové sexuální praktiky dospělé osoby, jejímž objektem je dítě, které se jich buď přímo účastní, tzn. je s pachatelem v přímém kontaktu, nebo je jim

³⁵ DUNOVSKÝ, Jiří et al. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999, str. 104-105.

³⁶ *Syndrom CAN* (z angličtiny) je zkratkou termínu Child Abuse and Neglect Syndrome.

³⁷ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, str. 137.

³⁸ DUNOVSKÝ, Jiří et al. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999, str. 236.

³⁹ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, str. 137.

přítomno a ke kontaktu nedochází. Podoby sexuálního zneužívání jsou například osahávání, exhibicionismus, voyeurství, využívání k pornografii nebo prostituci a samozřejmě znásilnění, které má velmi často podobu incestu, neboť podle statistik jsou nejčastějšími pachateli sexuálního zneužívání dětí jejich příbuzní.⁴⁰

Zvláštním typem týrání je pak tzv. Münchhausenův syndrom v zastoupení, kdy si rodič (nejčastěji matka) vymýšlí zdravotní problémy u svého dítěte nebo je dokonce vyvolává, aby o dítě mohl pečovat. Často je totiž diagnóza pro rodiče přijatelnější, než třeba připuštění si vlastních výchovných selhání.⁴¹

V rodinách, ve kterých dochází k týrání a zneužívání dětí, se často vyskytují konflikty jak mezi rodiči, tak i mezi rodiči a dětmi, které pak vyústí v násilí. Zanedbávání pak více hrozí u svobodných matek samoživitelek, které nemají dostatečné zázemí a děti mají s různými partnery. Dále také u rodičů trpících duševními poruchami nebo závislých na návykových látkách.

Přímo u samotných dětí můžeme nalézt určité rizikové faktory, které budou pro rodiče představovat zátěž, se kterou se nebudou schopni vyrovnat, a dítě se tak snáze může stát obětí jejich negativního chování. Mezi biologické faktory bychom zařadili obtížný temperament, tělesnou či mentální vadu, sníženou inteligenci nebo nedonošenost. Dalšími faktory pak mohou být nechtěné těhotenství, narušená vazba na rodiče nebo nízké sebehodnocení dítěte. Dále pak platí, že s nižším věkem dítěte se zvyšuje riziko, že s ním bude ze strany rodiče nevhodně zacházeno, dítě se logicky nemůže tolik bránit.⁴²

3.3 Zátěžové situace v rodině

Asi bychom jen těžko hledali takovou rodinu, kde nevznikají občas nějaké konflikty a hádky. Existují ale rodiny, kde tyto konflikty nabírají obrovských rozměrů a nezdědka kdy také končí rozpadem rodiny. Takové stresové situace se mohou

⁴⁰ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, str. 138.

⁴¹ DUNOVSKÝ, Jiří et al. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999, str. 237.

⁴² MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, str. 139 - 143.

velmi citelně podepsat také na psychice dítěte a následně odrazit v jeho jednání.

Takovým extrémním případem je například domácí násilí, kterého je dítě svědkem. „Domácí násilí je dlouhodobý způsob chování jedné osoby vůči druhé, vychází z pocitu moci, domnělého práva ovládat a kontrolovat život partnera.“⁴³ Domácí násilí je opakované a jeho intenzita ve většině případů roste. Dítě, které je v rodině, kde se násilí vyskytuje, žije v permanentním strachu, úzkosti a napětí a ztrácí pocit bezpečí. Dítě totiž nedokáže takovou situaci rozumově ani emočně zpracovat. Reakce dětí na domácí násilí může mít mnoho podob, záleží na jeho schopnostech vyrovnávat se se stresem, věku, temperamentu a také na tom, jaké podpory se mu následně dostane. Projevem pak může být přebírání odpovědnosti za týrání, strach z opuštění, nízká sebeúcta, potíže se vztahy s okolím nebo řešení problémů agresí. „Chování rodičů přijímá dítě jako normální a přizpůsobuje se mu do té doby, než má příležitost srovnávat s jinými rodinami a než je schopno nadhledu a reflexe. Za ‚normu‘ považuje i hrubost, urážky a vzájemné napadání, pokud se v rodině vyskytují.“⁴⁴

Druhou, v současné době velmi frekventovanou, krizovou situací v rodině, kterou si zde popíšeme je rozvod. Pro dítě je doba rozvodu opět časem plným stresem a psychické zátěže, jejíž důsledky bývají někdy zprvu i skryty. „Nejde totiž jen o důsledky, které by se projevovaly bezprostředně a okamžitě, ale o takové mechanismy, které se začnou projevovat ve vzorcích chování dítěte třeba až v období puberty, či dokonce až na začátku jeho dospělosti.“⁴⁵ Postavení dítěte při rozvodu jeho rodičů může mít několik podob. V nejlepším případě jsou rodiče schopni se dohodnout a dítě je ujištěno, že kontakt s oběma rodiči bude trvat nadále. V ostatních případech se dítě stává nástrojem rodičů, kteří si skrze něj vyřizují účty. Jeden rodič se může mstít druhému tím, že mu bude bránit v kontaktu s dítětem. Rodiče, kteří spolu nekomunikují, si z dítěte dělají prostředníka jejich konverzace. Pro jiného rodiče se dítě stává náhradním partnerem, kterému se svěřují. Dítě může také být v důsledku rozvodu zanedbáváno, jelikož jeho rodiče jsou tak ponořeni do svých starostí, že o dítě pře-

⁴³ HRONOVÁ, Martina et al. *Dětská svědectví násilí*. Praha: o.s.ROSA, 2008, str. 6.

⁴⁴ ŠEVČÍK, Drahomír, Naděžda ŠPATENKOVÁ et al. *Domácí násilí*. Praha: Portál, 2011, str.18.

⁴⁵ MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002, str. 42.

stávají pečovat. Můžeme se ale také setkat s případem, kdy dítě využívá rozvodu rodičů ve svůj prospěch a samo si určuje podmínky, kdy u kterého z rodičů bude podle toho, jak je to pro něj výhodné.⁴⁶

Hajný uvádí několik zásad, které je potřeba mít při rozvodu na paměti, aby dítě rozvodem co nejméně trpělo. Nejprve uvádí známé úsloví o rodičích, že ačkoliv při rozvodu přestávají být manželi, rodiči zůstávají do smrti. Další mluví o tom, že bolest či zlost jsou u dítěte přirozenou reakcí, která je dočasná. Odezní tím dříve, pokud dítě pochopí, že ztratilo pouze možnost mít oba rodiče na stejném místě, ale že jsou pro něj stále oba k dispozici. A posledním je pak: „V bitvě o dítě mohou vyhrát jen oba rodiče společně. Vítězství jen jednoho má obvykle po čase trpké následky pro dítě i rodiče samotného.“⁴⁷

⁴⁶ MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ et al. *Podpora rodiny*. Praha: Portál, 2014, str. 159 - 160.

⁴⁷ HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001, str. 51.

4 PREVENCE A SANACE RODINY

Tato kapitola se bude věnovat tomu, jak nejlépe předcházet negativnímu působení rodiny na dítě a co možná nejlépe, aby rodina vůbec negativní nebyla. Pokud již však nastane taková situace, že přeci jen rodina má problémy, které se nějakým způsobem promítají do jejích dětí, je zajisté potřeba je řešit. Některé problémy jsou schopni řešit sami rodiče, s jinými budou potřebovat pomoci zvenčí. Někdy postačí rada, jindy bude nutné pracovat s rodinou nebo se vydat na dlouhou cestu rodinnou terapií, na jejímž konci snad bude taková rodina, která bude bezpečným místem pro všechny její členy. Jakými formami lze rodinu podporovat a jak s ní pracovat se dozvíme na následujících stránkách.

4.1 Prevence

Již v předchozích kapitolách jsme se dozvěděli, jak mohou rodiče změnit své jednání tak, aby jejich rodina fungovala co možná nejlépe. Odkud ale vzejde impuls, kdo jim řekne, že něco nedělají správně nebo ještě lépe je upozorní s předstihem, čeho se v budoucnu vyvarovat? Od toho je tady prevence. Podle Pötheho není dělení na primární, sekundární a terciární prevenci na místě. Je potřeba, aby se veškeré působení prolínalo a kombinovalo. Preventivní programy byly dříve cílené na to, aby odstraňovaly některé rizikové faktory jako například nepříznivou ekonomickou situaci rodiny, sociální izolaci nebo negativní postoj k rodičovství, ale soustředily se vždy pouze na jeden z těchto faktorů. Byly tak méně úspěšné než programy, které braly na vědomí propojení více faktorů dohromady. Nejúčinnější je tedy cílené působení na celý systém rodiny a to zejména v té fázi, kdy rodina teprve vzniká tj. před narozením dítěte, kdy je potřeba cílit na přechod partnerů k roli rodičů. Toto období bývá velmi složité a plné konfliktů mezi nastávajícími rodiči. „Včasné podchycení jejich pozitivní motivace může úspěšně vyvážit nízkou informovanost a celkovou nezralost jejich osobnosti.“⁴⁸ Ačkoliv informace týkající se vývoje osobnosti dětí a výchovy jsou v současné době velmi dobře zpracované v literatuře a jiným prostřed-

⁴⁸ PÖTHE, Peter. *Dítě v ohrožení*. Praha: G+G, 1996, str. 71.

cích, jejichž dostupnost je celoplošná, úroveň informovanosti o potřebách a specifikách vývoje dítěte je poměrně nízká. Týká se to zejména rodičů s nižším vzděláním, ale jistě bychom mezi nimi našli i vysokoškolsky vzdělané lidi, jejichž diplom není zrovna z humanitních věd. Rozšíření povědomí o vývoji dětí a celkovém fungování rodiny by měla pomoci správně uchopená sexuální a rodinná výchova na školách. Zdravá rodina by se měla stát cílem veškeré prevence. „Za tímto účelem by bylo vhodné propagovat a realizovat i kurzy pro rodiče, zapojit i masově sdělovací prostředky do osvětových a vzdělávacích aktivit v této oblasti. Nejde ovšem o žádné laciné a jednorázové kampaně, ale o vytvoření promyšleného systému, k jehož realizaci je třeba získat společenské organizace, politické strany, i církve.“⁴⁹

Škola je tedy chápána jako jeden z velmi důležitých činitelů v prevenci sociálně patologického chování, samozřejmě hned za rodinou samotnou. Pokud si právě z rodiny dítě přináší některé nedostatky, pak je v kompetenci školy, aby tyto nedostatky pokud možno eliminovala. V tomto smyslu by škola měla být místem, kde kromě memorování a získávání informací, je prostor také pro diskuzi, dítě zde může vyjádřit svůj názor s tím, že ho někdo vyslechne, a tím se budou rozvíjet komunikační dovednosti dítěte. Na druhé straně je pro školu také důležité, aby došlo ze strany dítěte k přijetí řádu a kázně, která je potřeba, aby systém vzdělávání fungoval. Samotný učitel má také velkou vahou vliv na výchovu dětí, vždyť s nimi tráví někdy přes den i více času než samotní rodiče. Učitel by tak měl mít jisté osobnostní předpoklady, aby mohl být dítěti vzorem, mezi něž zajisté patří přirozená autorita. „...neznamená, že by pro plnění povinností a požadavků měli být vážní a přísní, neboť právě výchova narušených dětí a mládeže vyžaduje citlivost, takt, ale i uznání jedinečnosti každého jedince, pozornost k jeho potřebám, laskavost a víru v jeho vývojové možnosti.“⁵⁰ Pro získání důvěry musí učitel použít jiných výchovných prostředků než ty, na které je ohrožené dítě zvyklé z domova tedy tresty, výhrůžky, odviňování a nekonečné poučování. Je zapotřebí, aby dítě poznalo pochvalu, uznání a trpělivost.

⁴⁹ JEDLIČKA, Richard a Jaroslav KOŤA. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998, str. 113.

⁵⁰ Tamtéž, str. 114.

Dalším velmi účinným preventivním opatřením je kvalitně trávený volný čas a celkově zdravý životní styl. Pojmeme životní styl máme na mysli „...soubor názorů, postojů, temperamentových vlastností a návyků, které mají trvalý ráz a jsou pro každého individuálně specifické - vystihují osobitost jeho chování.“⁵¹ Životní styl každého z nás je utvářen jak objektivními společenskými faktory, které jako jedinci moc přímo ovlivnit nemůžeme jako například politickou situaci v zemi, ekonomické poměry nebo technický pokrok, tak i subjektivní osobnostní faktory, které vychází ze zájmů a potřeb nás samotných. Zde má opět klíčovou úlohu rodina, jejíž životní styl dítě přebírá a odvíjí se od něj jeho budoucí vlastní životní styl. Vliv rodiny je zde kombinován se samotnou osobností dítěte, s jeho intelektem, temperamentem a pak i věkem a pohlavím. Současná společnost je bohužel dost nastavená na konzumní způsob života, který se orientuje na spotřebu, zábavu a materiální stránku života. Do pozadí tak ustupuje tvůrčí životní styl, kdy se vytváří hodnoty a člověk není uspokojován pouze povrchním přijímáním, ale naopak ho naplňuje práce a raduje se z činností, které dělá.⁵²

S tím souvisí, jak trávíme volný čas. U dětí zabírá volný čas více prostoru než u dospělých, navíc je charakteristický svou rozmanitostí. „V žádném dalším životním období není jedinec schopen zajímat se o tak široké spektrum zájmových aktivit jako v dětství a mládí. Ve srovnání s dospělostí se dětství a mládí vyznačuje větší zájmovou pluralitou. Další vývoj jde spíše cestou redukce zájmového spektra a prohlubování určitého zájmu. Základní zájmová orientace ve smyslu obsahovém, ale i ve smyslu aktivní životní pozice se tvoří v mládí.“⁵³ Proto je důležité, aby se lidé již v mládí naučili trávit a využívat svůj čas kvalitně. K tomu ale musí být vedeni, aby nezažívali nudu a netrávili svůj čas pouze „poflakováním“, protože právě nuda a zahálka jsou nebezpečnou živnou půdou pro sociálně patologické jevy.⁵⁴ Znakem současné mladé generace je pasivní trávení volného času, které je do značné míry ovlivněno digitalizací našich životů. Ve svém výzkumu se o tom přesvědčil i Sak: „Základ trávení volného času mládeže s denní a týdenní frekvencí tvoří především

⁵¹ KRAUS, Blahoslav, Věra POLÁČKOVÁ et al. *Člověk - prostředí - výchova*. Brno: Paido, 2001, str. 153.

⁵² Tamtéž, str. 155-158.

⁵³ SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, str. 59.

⁵⁴ KRAUS, Blahoslav, Věra POLÁČKOVÁ et al. *Člověk - prostředí - výchova*. Brno: Paido, 2001, str. 162.

pasivní příjem obsahů estetických hodnot a informací z hromadných sdělovacích prostředků. To ukazuje na obrovskou moc masmédií a tvůrců masové kultury nad mladou generací.⁵⁵ Děti, které tráví velké procento času ve společnosti médií, ať už televize nebo počítače, jeví podobné známky jako osoby závislé. Středobodem jejich bytí se stává obrazovka, skrze kterou se na ně valí spousta násilí a takové obrovské množství informací, že jen sami těžko budou schopni objektivně posoudit, co je pro ně relevantní a co ne. Mediální násilí otupuje dětské vnímání toho, co přípustné je a co již není a probouzí agresivitu v samotném dítěti. To se pak ve snaze napodobit, co vidělo v televizi, chová nepatřičně, protože nedokáže rozlišovat mezi realitou a televizní fikcí. Dítě do jisté míry citově otupí a těžko ho pak povedeme k vstřícnosti, slušnému chování, pomoci druhým a k solidaritě, když „vše se dá přeci vyřešit jednoduše násilím“. Proto je potřeba dbát na to, aby dítě poznalo, jak se dá volný čas kvalitně využít, a nedošlo k situaci, kterou popisují Kořa s Jedličkou: „Vyhasínají všechny emoční vztahy, objevují se prudké konflikty s rodiči pro naprosté neplnění jak školních, tak mimoškolních povinností. Zhoršuje se prospěch ve škole, dochází k morálně emočnímu otupění. Vytváří se skupina zhlouplých, nemotivovaných, neetických mladých lidí s podivnou hierarchií hodnot.“⁵⁶ Abychom dostali děti od televizí a počítačů a nasměrovali je k těm správným hodnotám, je potřeba jim nabídnout široké spektrum aktivit, kterým by se mohly věnovat. Nabízí se nám celá škála různých kroužků, oddílů a klubů, kam může dítě docházet. Pestrost volnočasových aktivit, kterým by se dítě mohlo věnovat, se odvíjí od nabídky v dané lokalitě, finančních možnostech rodiny a také zájmech dítěte. Důležitost kvalitního trávení volného času nabývá na významu v období dospívání, kdy se pro dítě stává skupina vrstevníků druhou rodinou. Bude-li mít dítě smysluplné zájmy a bude-li obklopeno neproblémovými vrstevníky, zvyšuje se tím pravděpodobnost, že nebude mít potřebu vyhledávat a identifikovat se s nějakou problémovou skupinou. Mohli bychom říci, že „normální přátelé“ jsou dobrou prevencí.⁵⁷

⁵⁵ SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000, str. 60.

⁵⁶ JEDLIČKA, Richard a Jaroslav KOŤA. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998, str. 75.

⁵⁷ NEŠPOR, Karel a Ladislav CSÉMY. *Alkohol, drogy a vaše děti*. Praha: Sportpropag, 1992, str. 37.

4.2 Práce s rodinou

Kdo dává na samotném začátku impuls pro zahájení práce s rodinou? Buď o pomoc požádá samotný člen rodiny, někdo z jejího blízkého okolí nebo dochází k podání podnětu školským či zdravotnickým zařízením či některou ze sociálních organizací, se kterou je rodina či dítě ve styku. Stát se bude o rodinu zajímat ve chvíli, kdy bude mít podezření, že nejsou dostatečně hájeny zájmy dítěte nebo v případě překročení zákona některým z členů rodiny. Klíčovou institucí pro práci s ohroženými dětmi a jejich rodinami je v rámci státní správy orgán sociálně-právní ochrany dětí (tzv. OSPOD).⁵⁸ S každou rodinou, která se dostává do péče odborníků, je potřeba naplánovat, jakým směrem se bude jejich případ vyvíjet a k jakému chce dojít cíli, jaké instituce bude potřeba zapojit do společného řešení rodinné otázky a také jak bude kontrolováno, že situace nabrala správný směr.⁵⁹ Někdy bývá v rámci plánování svolána tzv. případová konference, kde se celá rodinná situace řeší. „Cílem případové konference je rychle reagovat na vzniklou situaci ohroženého dítěte nebo jeho rodiny, vyhodnotit situaci dítěte a jeho rodiny s cílem nalézt optimální řešení, vytvářet rodině osobní kontakty a podpůrnou síť rodině, aktivizovat rodinu, koordinovat péči a získat nástroj pro kontrolu plnění domluvených kroků.“⁶⁰

Při práci s rodinou existuje podle Matouška a Pazlarové několik východisek, která je potřeba mít na paměti. Prvním z nich je to, že rodina má potenciál k řešení vlastních problémů. Tento potenciál je ovšem potřeba najít a zaktivizovat. Někdy bývá ukrytý v širší rodině. Proto je dobré i ji zapojit do intervence. Dalším východiskem je, že podpora má být cílena nejprve na ty problémy, které definuje jako nejakutnější sama rodina, popřípadě ve spolupráci s pracovníkem. Výjimkou jsou samozřejmě objektivní problémy, jejichž důsledkem dochází k přímému poškození některého člena rodiny, ty jsou definovány zákonem. Ve výčtu východisek bychom mohli pokračovat dále, ale zmíníme ještě pouze ta týkající se pracovníka a organizace, která rodině pomáhá. Vzhledem k tomu, že rodiny, se kterými se pracuje bývají často

⁵⁸ MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ et al. *Podpora rodiny*. Praha: Portál, 2014, str. 38.

⁵⁹ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, str. 164.

⁶⁰ MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ et al. *Podpora rodiny*. Praha: Portál, 2014, str. 38.

mnohoproblémové, je potřeba, aby se v organizaci, která pomoc poskytuje, počítalo s komplexností nabízených služeb, popřípadě je dobrá provázanost a spolupráce s jinými organizacemi. Na pracovníka jsou tak kladeny nároky, aby si osvojil celou řadu kompetencí od znalosti příslušné legislativy, dluhové problematiky, přes mediaci sporů, výchovu dětí až po psychické zdraví dětí i dospělých. Pracovník by se měl chovat jako profesionál a neměl by přebírat za členy rodiny odpovědnost, jeho role je pomáhat a provázet. Mezi pomocí a kontrolou je jen velmi tenká hranice a pracovník by měl být schopen obě roviny vybalancovat. Zvolená strategie by se měla odvíjet od povahy problému. Ačkoliv je někdy vhodné, aby pracovník jednal jako autorita, je důležité dát si pozor, aby pracovník nesklouzl až k příliš direktivnímu přístupu, kde se snaží uplatňovat vlastní normy, nerespektuje tak autonomii rodiny a překračuje rámec vlastních kompetencí.⁶¹

Ačkoliv je jako problémový hodnocen pouze jeden člen rodiny, je potřeba zapojit do nápravy rodinu celou. Nelze očekávat výsledky, pokud nebudeme pracovat s rodinou jako celkem. S tím počítal i S. Minuchin při konstrukci strukturální teorie rodiny. „Členové rodiny jsou sice oddělené entity, ale jsou také součástí sítě rodinných vztahů. Pracovníci se často setkávají pouze s tím členem rodiny, jehož chování je problematické. Musí si být vědomi toho, že řešení se často nalézá ve vztazích, v propojeném celku.“⁶² Podle jeho teorie je při práci s rodinou také velmi důležité objevit pozitiva v rodině, na kterých se dá stavět. Nelze na rodinu nahlížet pouze jako na problém, jde o to, vidět v ní řešení. Co je v rodině dobré, je potřeba podporovat. Nejde o to, aby jako první řešení bylo zvoleno odebrání dítěte z rodiny, k tomu dochází až v případě, že podpora rodiny bude neúspěšná. I tak je ale nadále potřeba s rodinou pracovat a snažit se o zlepšení podmínek, aby bylo možné dítě do své biologické rodiny vrátit.⁶³ Na rodinném systému stojí celá rodinná terapie, kdy je na problém nahlíženo z hlediska jeho funkce v systému. Proto terapeutická sezení probíhají se všemi členy rodiny najednou, nikoliv s každým jednotlivě. „Psychopatolo-

⁶¹ MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ et al. *Podpora rodiny*. Praha: Portál, 2014, str. 19-24.

⁶² MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, str. 29.

⁶³ MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ et al. *Podpora rodiny*. Praha: Portál, 2014, str. 19.

gické symptomy, rodinné problémy i individuální chování byly vysvětlovány jako důsledek interpersonálních vztahů v rámci tohoto systému.“⁶⁴

⁶⁴ BAŠTECKÁ, Bohumila et al. *Psychologická encyklopedie - aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, str. 321.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE A REALIZACE VÝZKUMU

Tato kapitola nás seznámí s tím, jak bude probíhat výzkum. Nejprve si je potřeba ujasnit cíl, kterého se budeme v praktické části snažit dosáhnout, a s ním související předpoklady, které vycházejí z teoretických poznatků první části této práce. Popíšeme zde výzkumný vzorek a také metody, kterými bude samotný výzkum realizován.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumné části práce je pomocí kazuistik dětí s problémovým chováním zjistit, zda příčiny těchto problémů vznikají v jejich rodinách. Budeme tak vycházet z teoretického základu, který byl obsahem první části této práce, tedy že rodina může být zdrojem vzniku sociálně patologických jevů. Náš výzkum bude cílit na fakta týkající se postoje rodičů k dětem, jejich zájmu o ně, stylu výchovy dětí apod. Budou nás ale také zajímat rodiče samotní, ne nadarmo se říká „jaký otec, takový syn“, proto se budeme snažit zjistit, jak byli sami rodiče vychováváni, jakým hodnotám dávají ve svém životě přednost nebo zda jsou dítěti vhodným vzorem. Výsledky bude potřeba zasadit do kontextu a proto budeme mapovat i celkovou rodinnou situaci, kde rodina bydlí nebo jaký je její socioekonomický status. To vše je potřeba znát, abychom byli schopni objektivně posoudit a zhodnotit veškeré faktory působící na dítě a mohli dojít ke zjištění, odkud pramenily problémy, které u dětí v současné době můžeme sledovat. Samozřejmě nemůžeme tvrdit, že naše závěry budou stoprocentní, k tomu by bylo zapotřebí odborného psychologického vyšetření, které není v naší kompetenci. Vyhodnocení případů by mohlo sloužit rodičům jako podklad k zamyšlení nad jejich rodinnou situací a mohlo by napomoci k řešení problémů, se kterými se rodina potýká.

5.2 Výzkumný vzorek

Do výzkumu se zapojilo celkem 5 rodin. Všechny tyto rodiny jsou klienty orgánu sociálně právní ochrany dítěte (dále jen OSPOD) při úřadu městské části Prahy 5.⁶⁵ Spolupráce a kontakt s rodinami byl zprostředkován právě přes OSPOD. Jedná se o rodiny, ve kterých nacházíme nějaké problémové chování u dětí. Škála problémů byla schválně zvolena co nejpestřejší, a tak se v našem výzkumu seznámíme s osudy dětí, které jsou závislé na drogách, mají zkušenost se šikanou a to jak z pozice iniciátora, tak oběti, dále tu pak máme dívku, kterou rozvod jejich rodičů změnil k nepoznání, agresivního chlapce a celkově u všech dětí můžeme nalézt větší či menší problémy ve škole.

Výběr rodin, které se měly účastnit výzkumu, probíhal ve spolupráci se sociální pracovnící OSPODu, která s rodinami pracuje, a tudíž je velmi dobře obeznána s jejich situací. Vytipovala celkem 8 rodin, které by byly pro náš výzkum vhodné, ty pak byly následně kontaktovány a požádány o spolupráci. Jelikož bylo nutné rodiče předem seznámit s tématem práce, nebylo úplně jednoduché rodiče pro výzkum získat. Již samotný název práce jako by ukazoval prstem na rodiče a říkal „ty jsi ten, kdo může za to, že tvé dítě má problémy“. Nakonec se však 5 rodičů nenechalo odradit a na spolupráci kývlo. Hlavním kritériem pro výběr byla tedy ochota rodičů spolupracovat na výzkumu.

Rozhovor byl veden vždy s jedním z rodičů, hovořili jsme tedy celkem se třemi matkami a dvěma otci dětí. Některé rodiny jsou neúplné, s tím, že druhý rodič je zcela odstřižený od rodiny a tak by rozhovor s oběma rodiči ani nebyl dost dobře realizovatelný.

⁶⁵ Oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), zřizovatel organizace je městská část Praha 5, odbor sociální problematiky. Sociálně právní ochrana dětí je činnost, která zahrnuje především zajištění práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu zájmů a práv dítěte. Dále zahrnuje i působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Hlavním hlediskem je blaho dítěte a ochrana rodičovství a rodiny. Sociálně právní ochrana dětí se řídí zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí a dále pak jednotlivými zákony, které se vztahují vždy ke konkrétní tématice, například zákon o rodině, zákon o výkonu ústavní a ochranné výchovy apod. Ochrana je určena všem dětem do 18 let věku a je bezplatná. OSPOD Prahy 5 je rozdělen na tři části - část péče o rodinu a dítě, sociální kurately pro děti a mládež a část náhradní rodinné péče.

Dostupné z: <http://www.praha5.cz/cs/organizace/odbory-a-oddeleni/11039-oddeleni-socialne-pravni-ochrany-deti>.

5.3 Metody výzkumu a získávání dat

Jak již bylo zmíněno výše, ke zpracování každého jednotlivého případu bude vypracována kazuistika, která nám umožní pojmut případ komplexně a zachytit co možná nejvíce faktorů, které se mohly podílet na vzniku problémů u dítěte.

Kazuistika (z lat. *casus* - případ) neboli případová studie je v psychologii, pedagogice i dalších oborech velmi často využívaná forma kvalitativního výzkumu. Dojde v ní k propojení různých oblastí života a vykreslí se nám tak historicko-biografické pozadí celého případu. Tím, že budeme životní události a fakta popisovat a vysvětlovat, půjdeme více do hloubky samotného případu a to nám napomůže k pochopení vzájemných vztahů. Jedná se o jednopřípadovou neboli osobní případovou studii v jejímž centru pozornosti stojí dítě. „Jedná se o podrobnou studii jedné osoby, kdy se zaměřujeme na různé oblasti jejího života a snažíme se sestavit celkový obraz daného případu v co nejširších souvislostech tak, aby tento obraz byl strukturován výzkumnou otázkou a cílem. Cíl a výzkumná otázka totiž určují směr celého významu výzkumné práce, která samozřejmě nemůže být samoučelná.“⁶⁶ Šíře souvislostí odpovídá také široká škála zdrojů dat, která jsou k sestavení kazuistiky potřeba. Spisy, které jsou vedeny na OSPODu o každém dítěti, nám budou sloužit jako zdroj informací, který podrobíme analýze. Takto získané informace pak budou doplněny o to, co se dozvíme z rozhovorů vedených s rodiči dětí.

Pro analýzu dokumentů, jak se říká výzkumné technice zkoumající data, která slouží jako zdroj informací, jsme směli nahlédnout do osobních spisů dětí, které jsou uloženy ve velké spisovně na městském úřadě Prahy 5. Samozřejmě musí být zaručena diskrétnost v nakládání s údaji a anonymita zkoumaných dětí a jejich rodin, proto byla veškerá jména změněna a konkrétní osobní data nebudou v našem výzkumu uváděna. Všichni rodiče předem souhlasili s nahlédnutím do jednotlivých spisů a s použitím dat v nich získaných. Analýze byly podrobeny dokumenty jako například lékařské zprávy, školní záznamy a hodnocení, soudní spisy, protokoly z jednání s rodiči na OSPODu, záznamy z šetření v rodinách, psychologické posudky, sdělení Policie ČR nebo také záznamy rozhovorů vedených s různými členy ro-

⁶⁶ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, str. 95.

diny; jedná se tedy pouze o písemné dokumenty. „...výzkumník v procesu výzkumu již obvykle nevytváří nové zdrojové materiály pro analýzu, nová data, ale naopak pracuje s materiálem, který již existuje, případně hledá a objevuje jiné již existující materiály...“⁶⁷ Spisová dokumentace je vedena velice podrobně, sociální pracovníce mají povinnost založit do spisu každý dokument a udělat záznam z každého jednání týkajícího se případu, proto bylo materiálů pro analýzu dostatek. Navíc je u každého spisu uveden jeho obsah, což značně usnadňuje orientaci v něm.

Další technikou, kterou použijeme v našem výzkumu bude rozhovor, který kazuistiky rozšíří o další informace. Dotazovanými budou rodiče dětí. Rozhovory budou polostrukturované, což znamená, že si předem definujeme jakési jádro rozhovoru, tedy témata a otázky, které během rozhovoru musejí zaznít, a pak budeme otevření dalším doplňujícím tématům a otázkám, které z rozhovoru vyplynou samy. „Vytváříme si určité schéma, které je pro tazatele závazné. Toto schéma obvykle specifikuje okruhy otázek, na které se budeme účastníků ptát. Obvykle je možné zaměřovat pořadí, v jakém se okruhům věnujeme, a dle potřeby a možností tedy toto pořadí upravujeme, abychom tím maximalizovali výtěžnost interview.“⁶⁸ Byla tedy vytvořena osnova, které se budeme při vedení rozhovoru držet.⁶⁹ Před tím, než jsme začali klást otázky samotným rodičům, konzultovali jsme je s dalšími dvěma rodiči, kteří se výzkumu neúčastní, abychom si ověřili srozumitelnost, formulace a také, zda není nepříjemné na některé otázky odpovídat. Následně došlo jen k minimálním úpravám. Otázky byly rozděleny do 4 tematických okruhů. První okruh se týká raného dětství dítěte a také doby před jeho narozením. Druhý je zaměřen na výchovu v rodině a poslední dva pak na současnou situaci dítěte, respektive rodičů. Rozhovor bude veden vždy pouze z jedním s rodičů. Tuto skutečnost chápeme jako nedostatek, ovšem ve dvou případech by bylo prakticky nemožné druhého rodiče dětí dohledat, neboť s ním byl přerušen veškerý kontakt již před několika lety. Často se stalo, že se rodiče rozmluvili a téma se stočilo trochu jiným směrem, tuto skutečnost však hod-

⁶⁷ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, str. 98-99.

⁶⁸ Tamtéž, str. 159.

⁶⁹ Osnova je součástí přílohy.

notíme kladně a za takto získané informace jsme jedině rádi a i s nimi budeme dále pracovat.

Na každý rozhovor byla vyčleněna hodina času, kterou se nám povedlo ve všech případech více či méně dodržet. Se všemi rodiči jsme se sešli na neutrálním místě a tam rozhovor probíhal. Záměrně nebyla zvolena půda městského úřadu, ač jsme na schůzce vždy byli domluveni na tomto místě, ale příjemnější prostředí přílehlého parku, kde se rodiče mohli cítit více uvolněně a zároveň se při rozhovoru více otevřít. Park byl prakticky prázdný, byl zde tedy poměrně klid, navíc se zde nachází dost zeleně, takže jsme nebyli zbytečně rozptylováni okolím. Celý rozhovor byl vždy zaznamenáván na diktafon. S touto skutečností byli rodiče vždy předem seznámeni a dali své svolení. Zároveň měla u sebe tazatelka vždy blok a tužku, aby mohla zaznamenávat případné neverbální projevy rodičů, které nám zvukový záznam těžko zachytí, plus občas doplnila vlastní pocity, dojmy a postřehy, třeba například když se jí zdálo, že rodič neříká tak úplně pravdu.

Celkově bude tedy zkombinováno více technik, aby bylo zajištěno, že náš výzkum podchytí veškeré důležité informace, které by nám mohly pomoci při zkoumání vlivu rodiny na vznik sociálně patologických jevů.

6 KAZUISTIKY

Nyní bude následovat kapitola, v níž nahlédneme do osudů 5 dětí a jejich rodin. Seznámíme se tak s Veronikou, Ondřejem, Anežkou, Martinem a Marií. Používaná jména jsou samozřejmě fiktivní. Každá kazuistika bude obsahovat jak osobní, tak i rodinnou a školní anamnézu. Dále se pak budeme zvláště věnovat problémům, které se u dítěte vyskytly a jakou roli v jejich řešení sehrál OSPOD.

6.1 Kazuistika I

První kazuistika se týká šestnáctileté Veroniky. Problémy, které u ní můžeme pozorovat jsou kouření, užívání alkoholových i nealkoholových drog. Do školy chodí pouze sporadicky a o důvodech lže jak učitelům, tak rodičům. Před rokem Veronika podstoupila umělé přerušování těhotenství. Rozhovor, který sloužil vedle dokumentace OSPODu k získání informací o dívce, byl veden s její matkou.

6.1.1 Osobní a rodinná anamnéza

Veronika se narodila v říjnu 1998 jako druhé dítě do úplné rodiny. Těhotenství i samotný porod probíhaly bez jakýchkoliv komplikací. Početí bylo plánované, matka popisuje, že dříve nebylo tak časté, aby měla rodina pouze jedno dítě, ukazovali by si na ně prstem. Deníček dítěte matka nemá, prý ho kdysi doma měli, ale protože do něj nikdy nepsali, tak ho vyhodila, konkrétní mezníky ve vývoji tedy neznáme, ale vývoj prý probíhal zcela v normě, Veronika prodělala běžné dětské nemoci.

Matka, 41 let, je nekuřačka, má středoškolské vzdělání a pracuje v balneo provozu ve wellness centru. Otec, také 41 let, vystudoval střední školu a pracuje v IT servisu. Manželi jsou již dvacet let a kromě Veroniky na svět přivedli také syna, který je o 2 roky starší. Rodina žije v bytě o velikosti 2+1 a dle záznamů sociální pracovníce se jedná o „holobyt“. Nachází se zde pouze nejnutnější kusy nábytku jako postele, stůl a skříň. Je ale znát, že rodina investuje do technického vybavení, kromě televizní sestavy mají vytvořenou malou místnost, kde se nachází počítač, tam se chodí za-

vírat před světem. V celém bytě je to jediné místo, kde se mohou zavřít. Do dětského pokoje, který má Veronika s bratrem společný, nejsou dveře a stejně tak dveře chybí do obývacího pokoje, který je zároveň i ložnicí rodičů, mají zde zvýšené patro. V takto otevřeném prostoru nemá nikdo soukromí. V bytě navíc chybí samostatná koupelna, sprchový kout je součástí kuchyně. Matka popisuje finanční situaci rodiny jako ne zrovna uspokojivou, a proto si nemohou spoustu věcí dovolit. Rodiče vlastní chatu nedaleko Prahy, kam dříve jezdili na víkendy i s dětmi, ale s rostoucím věkem děti s rodiči odmítaly jezdit.

Vztah, který mají rodiče s dětmi, působí velmi chladně. Když o nich matka vypráví, děje se tak s nulovými emocemi. Úsměv se na její tváři objeví pouze ve spojitosti s křečkem, kterého chovají doma. Když popisuje Veroniku, tak používá slova jako drzá, vzteklá, líná, flákač a s tímto výčtem by prý mohla pokračovat. Ptáme-li se na dceřiny kladné vlastnosti, slova hledá déle. „Dřív byla veselá, až prdlá, a šikovná, hezky malovala, ale to už je pryč.“ Pokud by ale měla najít nějaké klady u dcery v současnosti, pak odpovídá: „Když je doma, tak se stará o křečka.“ Rodina žádné společné zájmy nemá, když tedy pomineme oblibu počítače, u kterého ale tráví svůj čas každý samostatně. Vznikají kvůli tomu často hádky, protože počítač je jeden a zájemci o něj čtyři. Rodiče dávají přednost pasivnímu trávení volného času, kromě počítače a sledování televize mají rádi procházky v přírodě. Veroničin bratr tráví hodně času venku s přáteli nebo zase u počítače. Jeho vztah k sestře je opět chladný, ani jeden nejeví zájem o toho druhého. Občas mezi nimi dochází ke konfliktům, ale jinak spolu komunikují jen málo. Na kroužky ani on, ani Veronika nikdy nechodili, protože je to podle jejich matky drahé. „Navíc se stejně o nic nezajímala, nic ji nebavilo, dělala jen problémy.“ Veronika se pouze na základní škole účastnila výletů s oblíbenou třídní učitelkou a také k ní chodila na „nějaké vyrábění, šití a tak“. Veškerý volný čas tak Veronika trávila venku se svými kamarády.

Doma moc času netrávila, takže v domácnosti nepomáhala, maximálně vynesla koš nebo umyla nádobí, jiné povinnosti doma neměla. Svou výchovu matka popisuje jako dost volnou. Pokud by mohla vrátit čas zpátky a udělat něco jinak, pak by jí držela více zkrátka: „Lítala pořád někde po venku (úšklebek), bůhví s kým, nejdřív teda měla tu partu kamarádek, ale z toho potom asi vyrostla, přestaly k nám chodit,

ani nevím, jestli se dál kamarádily. Pak se chytla té Simony a už se vezla. Měli jsme být prostě přísnější.“ Svého času měla Veronika k dispozici mansardu, která se nachází v posledním patře jejich domu. Tam si s partou kamarádek udělaly klubovnu, postupně tam ale přestaly chodit a Veronika si tam začala zvat, podle slov její matky, různá individua, tak jí klíče od mansardy zase vzali. Dnes rodiče vůbec nemají přehled, s kým se jejich dcera stýká, prý má i přítele, ale nikdy se jim nesevěřila. Fyzické tresty ve výchově použili pouze „když jim bouchli nervy“ a Veronika pak dostala facku nebo na zadek, stávalo se tak ale výjimečně. Obvykle jako trest používali zákaz chození ven nebo zákaz počítače a televize. Společné stolování v rodině není zvykem, obvykle si každý odnáší jídlo k televizi apod., u stolu se potkávají jen občas, ale nikdy ne celá rodina, tedy s výjimkou Vánoc.

V současné době se Veronika ukáže doma pouze několikrát do týdne, nají se, občas přespí a zase odchází. Rodiče neví, co s ní mají dělat, uvažují, že ji vyhodí z bytu úplně.

6.1.2 Školní anamnéza

Veronika v dětství navštěvovala mateřskou školu, do jeslí nechodila. Do školy pak nastoupila s ročním odkladem, protože byla narozena na podzim. Přejít do základní školy zvládla bez problémů, byla totiž ve stejné třídě se svou dobrou kamarádkou ze školky. Byla bystrá, takže učení jí šlo, doma jí s přípravou do školy pomáhat nemuseli, pouze podepisovali úkoly. Na třídní schůzky obvykle docházela matka, protože otec chodil do synovy třídy. Veronika měla velmi ráda svou třídní učitelku. Na druhém stupni už se s větší náročností učiva její výsledky zhoršily, byla průměrnou žákyní. Občas nosila domů poznámky, že vyrušuje v hodinách nebo že je drzá. V šesté třídě se podílela na třídní šikaně učitelky, dokonce si jednou dala při vyučování nohy na stůl. V kolektivu měla Veronika poměrně dominantní roli, i v partě kamarádek byla vůdčí osobností. Ve škole ji nejvíce bavila angličtina, vyhrála jednou dokonce školní kolo jazykové olympiády. Jinak o látku většiny předmětů zájem neměla, v hodinách byla pasivní. Ačkoliv by měla potenciál mít jedničky, spokojila se s trojkami. Časem se její chování zhoršuje, ve vztahu k učitelům je hrubá, o

školu jeví čím dál menší zájem. Je to spojené se změnou přátel, jak se dozvíme v další kapitole. Veronika dokončila základní školu se čtyřkami a dvojkou z chování.

Po jejím ukončení pro Veroniku vybírají rodiče odborné učeliště, nastupuje do učení na servírku, škola nemá valnou pověst, přijmou sem každého. Škola se nachází dál od bydliště rodiny, takže Veronika dojíždí. Často do školy ale ani nedojde, toulá se kdovíkdě s kamarády. Ve škole odůvodňuje své absence nemocemi, na které ovšem nemá potvrzení od lékaře. Doma tvrdí, že ve škole byla. První ročník nezvládla a musela ho opakovat. Další rok Veronika do školy přestává chodit úplně.

6.1.3 Problémové chování

Když bylo Veronice 13 let, ve třídě objevila nová dívka jménem Simona, která propadla z vyššího ročníku. Veronika se v ní vzhlídlá, Simona byla vyspělejší, měla spoustu zkušeností, které Veronice imponovaly. Obarvila si vlasy načerno stejně jako ona, začala používat vulgární slovník jako ona a začala s ní trávit čas i mimo školu. V sedmé třídě se tak Veronika setkává s alkoholem, cigaretami a také marihuanou. Simona do třídního kolektivu nezapadla a Veronika, tím že se přidala na její stranu, proti sobě poštvála spoustu spolužáků, zejména chlapců. Často se stávala terčem jejich poznámek, na které velmi hrubě reagovala. Po čase to spolužáky omrzelo, a tak Veroniku spíše ignorovali. Díky Simoně a nyní také problémové Lucii, která přišla do kolektivu z jiné školy, se rozšířil okruh jejich známých ne zrovna žádoucím směrem. V deváté třídě má Veronika obličej pokrytý velkou vrstvou make-upu, nosí často dlouhé rukávy, málo komunikuje s okolím, když ji někdo vytrhne z jejího světa, reaguje velmi podrážděně, okolí je přesvědčeno, že Veronika bere drogy. Jak se ukázalo později, začínala experimentovat v té době s pervitinem.⁷⁰ Rodiče jsou opakovaně zváni do školy, ale s dívkou nic nesvedou, dělá si, co chce. Velký problém nastává, když Veronika ukradne bývalé kamarádce mobilní telefon. Nijak se s tím netají a tak

⁷⁰ *Pervitin* (neboli metamfetamin) je u nás nejrozšířenější drogou díky jeho časté domácí výrobě. Patří mezi stimulační drogy, což znamená, že navozuje pocit euforie, odstraňuje únavu, zrychluje psychické procesy a vytváří pocit větší výkonnosti. Na druhou stranu ale také přispívá ke vzniku paranoidní vztahovačnosti, úzkostem a depresím.

KRAUS, Blahoslav, Jolana HRONCOVÁ et al. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, str. 89.

se celá událost dostane až k učitelům. Posléze je mobil kamarádce vrácen, takže se řešení obejde bez zásahu policie, pouze domluvou a postihem z chování.

Po nástupu do učeliště má Veronika daleko více absencí, lže ve škole i doma rodičům. Ve škole se spolužákům ztrácejí věci a peníze, všichni si myslí, že to má na svědomí Veronika, ovšem nejsou k tomu důkazy. Kdykoli se Veronika ukáže doma, vyvolá to velkou hádku s rodiči a tak raději zase odchází. V šestnácti letech Veronika otěhotněla, ale chtěla jít na umělé přerušování těhotenství. Sháněla tedy peníze kde se dalo, i u starých přátel ze základní školy a dokonce po několika letech také navštívila babičku s žádostí o peníze, ta vnučku vyhodila a o celé záležitosti řekla Veroničiným rodičům. Matka tedy s dcerou navštívila lékaře a rodiče potrat zaplatili.

Byl to právě lékař, který kontaktoval OSPOD s žádostí o prošetření poměrů v rodině. Ve zprávě uvádí, že dívka se chová velmi podivně, je ostražitá, podezřívavá až paranoidní, vše nasvědčuje tomu, že užívá drogy. OSPOD si tedy pozval rodiče, aby celou situaci probrali. Když má přijít i Veronika, neukáže se. Sociální pracovníce tedy alespoň rodiče odkázala na poradnu pro rodiče v rámci neziskové organizace Sananim.⁷¹ Rodiče souhlasili, ale nejeví moc velký zájem, že by chtěli celou situaci nějak řešit a dceři pomoci.

6.2 Kazuistika II

Druhým příběhem je osud desetiletého Ondřeje, u kterého můžeme sledovat problémy ve škole a útěky z domova. Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, je pro výchovu nevhodné, proto se OSPOD snaží dostat dítě do péče jeho babičky. Rozhovor byl veden s jeho matkou.

⁷¹ *Sananim* je nestátní nezisková organizace působící v oblasti drogových závislostí. Lidem ohroženým drogami a jejich blízkým poskytuje pomoc v síti programů a služeb, které tvoří komplexní systém prevence, péče, léčby a resocializace. Poradna pro rodiče je podpůrný program pro rodiče a ostatní blízké osoby uživatelů návykových látek. Usiluje o minimalizaci negativních dopadů chování uživatelů drog na jeho rodinu s cílem zvýšit kvalitu jejich života, provést je náročným životním obdobím a pomoci jim redukovat chování podporující, usnadňující či přímo umožňující závadové chování jejich dětí či partnerů.

Dostupné z: [http://www.sananim.cz/poradna-pro-rodice-\(ppr\)/poslani.html](http://www.sananim.cz/poradna-pro-rodice-(ppr)/poslani.html).

6.2.1 Osobní a rodinná anamnéza

Ondřej se narodil v roce 2005 jako nedonošené miminko s velmi nízkou porodní váhou. Po čase se vývoj srovnal a dále již probíhal v normě. Jako malý prý hodně brečel a někdy to podle slov matky bylo doslova k nevydržení, nevěděla, co si se synem počít. Vedle běžných dětských nemocí prodělal řadu úrazů, jako jsou zlomeniny a popáleniny způsobené opařením se horkým čajem.

Jeho matka, 29 let, silná kuřačka, má střední odborné vzdělání bez maturity v oboru kadeřnice. V současné době je vedena jako nezaměstnaná na úřadu práce, ale podle informací od Policie ČR se matka živí prostitucí. Otec není uveden ani v rodném listě, prý se jednalo o velmi krátkou známost. Ondřej má sedmiletého bratra, se kterým si je velmi blízký, prý „nedají bez sebe ani ránu“, bratr je na Ondřejovi doslova závislý. Matka nyní čeká třetí dítě, je v šestém měsíci těhotenství, všechny děti mají jiného otce. Další důležitou osobou z Ondřejova života je jeho babička (53 let), která je již několik let v invalidním důchodu a žije sama. Děti u ní v Teplicích tráví čas velice často a dokonce jsou tam raději než doma. Děti s matkou žijí v panelovém domě na sídlišti Barrandov. Prostředí, ve kterém rodina žije, je naprosto nepřijatelné. Doma nikdo neuklízí, po zemi se válí spousta věcí a je zde rozházené oblečení. Ačkoliv mají poměrně drahé vybavení, skříně jsou prázdné, nikdo se o byt nestará. Vrcholem bylo zjištění sociální pracovnice, že v bytě mají dva yorkšírské teriéry, o které se matka také moc nestará, a tak se na zemi nacházely i psí výkaly. Stav bytu je jedním z důvodů, proč tu děti nechtějí být a utíkají.

Není toho mnoho, co by tuto rodinu drželo pohromadě. Chlapci se odmítají vracet domů z prázdnin u babičky. Matka to komentuje takto: „Nakonec jsem vždycky za špatnou já, že se o děti nestarám. Máma je štve proti mně a teď na mě ještě poslala sociálku.“ Když jí položíme otázku, co by udělala jinak, kdyby se dal vrátit čas, pak by měla děti později. „Připravila jsem se o velký kus života, kdy si stejně starý holky užívaly.“⁷² O Ondřejovi toho moc neví, nezná jeho kamarády, popisuje ho slovy uzavřený, nic ho nezajímá, nic s ním nehne. Jako klady u syna nachází pouze, že je samostatný a hezky se stará o bratra. Vzorem matka chlapcům roz-

⁷² Matčin projev je primitivní, má omezenou slovní zásobu. Během rozhovoru kouří jednu cigaretu za druhou. Není schopna udržet delší oční kontakt. (Poznámka autorky)

hodně není, podle jejích slov kluci potřebují mužský vzor, ona sama však žádného muže nepotřebuje a vyjadřuje se o nich obecně dosti neurvale. Ve výchově matka přísná není, děti si vesměs dělají, co chtějí, odmítá jít po vzoru své matky, která ji „pořád buzerovala“. Tělesné tresty nepoužívá, místo toho zakazuje dětem mobil, tablet nebo playstation. Není ovšem důsledná, a tak se děti i přes její zákaz k hrám po chvíli opět vrací. Povinnosti Ondřej doma žádné nemá, protože je prý ještě malý, a soudě podle matčiny potřeby ozřejmit, co je těmi povinnostmi myšleno, žádné povinnosti doma nemá ani sama matka. Společné stolování doma není zvykem. Matka navíc nebývá často doma, děti jsou buď doma samy, nebo je hlídá matčina kamarádka. Během narozeninových dnů a někdy i obyčejných víkendů se matka snaží synům kompenzovat čas, který s nimi netráví. Vždy s momentálním přítelem berou děti na výlet nebo do ZOO a pak do fastfoodů jako McDonald's nebo KFC. „To sou celý šťastný!“ Ondřej nemá kromě hraní her žádné záliby a nechodí na žádné kroužky. Podle matky jsou takové činnosti časově náročné. Na poznámku, že je matka nezaměstnaná, reaguje slovy: „No ale mám dost svých starostí. Nemůžu je furt někam vodit.“ Sama matka má pak „klasické ženské“ zájmy. Pod tímto pojmem si máme představit módu, make-up, časopisy a TV seriály.

6.2.2 Školní anamnéza

Jako malý Ondřej navštěvoval mateřskou školu, ovšem nebyl tam rád. Často plakal a nechtěl matku nechat odejít. Děti se stranil a do hry s nimi se zapojoval až po vyzvání učitelkou. Výrazně ožil, když do jeho třídy přibyl mladší bratr, stal se jeho velkým průvodcem a ochranitelem.

Do základní školy nastoupil v šesti letech bez odkladu. Přejít snášel s obtížemi, protože se musel odloučit od bratra, který to prožíval obdobně. Ve škole je tišší, málo se projevuje. Býval častým terčem popichování silnějších spolužáků, ale protože nijak nereagoval, nechali ho být. Učitelka ho hodnotí jako chlapce, který má určitý intelektový potenciál, ovšem není z domova veden k tomu, aby ho využíval. Při vyučování často kouká z okna a nedává pozor, domácí úkoly nedělá. Opakovaně přichází do školy pozdě, zaspává. Matka byla několikrát pozvána do školy. Tváří se,

že bude spolupracovat, slíbí, že na syna dohlédne, ovšem u Ondřeje se nezmění na-prosto nic. Z tohoto důvodu byla třídní učitelka nucena kontaktovat OSPOD.

6.2.3 Problémové chování

Ondřej, jak již bylo popsáno výše, ve škole nejeví žádné známky zájmu o učení. Jeho prospěch se zhoršuje, hrozí mu propadnutí. Navíc jeho pozdní příchody nejsou pouze v řádu několika minut, ale pravidelně se stává, že přichází i o hodinu později. Nemá snahu své chování nějak vysvětlit či omluvit, posadí se do lavice a začne vyhlížet z okna nebo hrát hry na mobilu. Učitelka mu mobilní telefon pravidelně zabavuje, kvůli čemuž vznikají mezi nimi hádky. Vzhledem k tomu, že jeho mladší bratr chodí pozdě do školy s ním, začínají se problémy projevovat už i u něj. Matka na výtky, proč neposílá chlapce do školy včas, reaguje tím, že ona je včas vždy vypraví. Ondřej s bratrem se tak toulají cestou školy. Nechtějí být totiž ani doma, ani ve škole. S tím také souvisí již zmiňované scény, které doprovází odjezdy z prázdnin od babičky.

Vrcholem všeho byl útěk chlapců z domova v květnu letošního roku, kdy Ondřej s bratrem jako každé ráno odcházeli do školy, ale místo cesty tam se vydali autobusem za babičkou do Teplic. Ta okamžitě kontaktovala OSPOD, aby jí poradili, co dělat, že děti se k matce do zaneřádného bytu vrátit nechtějí. Uvědomovala si vážnost situace, když se děti samy odhodlaly a vydaly na nebezpečnou cestu za ní. Sociální pracovníce babičce navrhla, aby si zažádala o svěření chlapců do péče, s čímž babička souhlasila. Matka s jejím přítelem si pro chlapce ještě ten den přijeli a odvezli je zpátky do Prahy. Matka asi chtěla děti uplatit a dostat zpátky na svou stranu, takže jim koupila nové mobily i s novými telefonními čísly. Babička ovšem nová čísla neměla, a tak se s dětmi nemohla nijak spojit, měla tudíž o chlapce velký strach. Matka slibuje a tváří se vzorně, ale poslední návštěva sociálních pracovníků u ní doma dopadla tak, že otevřela matčina kamarádka. Matka prý musela naléhavě k lékaři. Do bytu odmítne sociální pracovníce pustit. Ty měly zkontrolovat, zda matka uvedla byt do přijatelného stavu, jak slíbila. Mezerou ve dveřích ale bylo vidět, že podlaha je stále pokrytá nepořádkem. Matka má nyní na krku nůž, buď bude s OSPODem spo-

lupracovat a urychleně začne situaci řešit, nebo OSPOD spolu s babičkou podá návrh na předběžné opatření o svěřením dětí do její péče. Nyní se čeká na rozhodnutí soudu.

6.3 Kazuistika III

V další kazuistice hraje hlavní roli devítiletá Anežka. Byla svědkem domácího násilí páchaného otcem na matce, střetů s policií a tahanic mezi rodiči. S následky rozvodu, který proběhl v roce 2010 se rodina vypořádává dodnes. Často se u ní setkáváme s lhaním a manipulátorským chováním. Rozhovor byl veden její matkou.

6.3.1 Osobní a rodinná anamnéza

Anežka se narodila v roce 2005 a letos oslaví své desáté narozeniny. Jednalo se o matčino první těhotenství. Vše probíhalo standardně, matka navštěvovala předporodní kurzy, oba se s manželem na dítě velmi těšili. Porod musel být proveden císařským řezem, protože se dítě v děloze neotočilo hlavičkou dolů. Další vývoj probíhal v normě. Rodiče vedli dceři deníček formou fotoalba, kde jdou kromě fotografií právě popisky s hlavními milníky ve vývoji. Anežka prodělala běžné dětské nemoci.

Anežčina matka, 35 let, má vysokoškolské vzdělání a pracuje ve státní správě. Otec, 37 let, má rovněž vysokoškolské vzdělání a je bankovním úředníkem. Jejich manželství trvalo 5 let, rozvod proběhl v roce 2010. Anežka má mladšího bratra, který se narodil půl roku před rozvodem. Vztahy se širší rodinou jsou velmi dobré, děti se stýkají s prarodiči i tetami a strýčky, v širokém rodinném kruhu probíhají veškeré oslavy. Další významnou osobou, která se ocitla v životě Anežky je matčin přítel, 38 let, který je učitelem na střední škole a aktivním sportovcem. Jejich vztah trvá bezmála 2 roky.

Dokud ještě rodina žila pohromadě, bydleli v útulném bytě 3+1, kde měla Anežka svůj pokojíček plný hraček, zdi zdobily fotografie s rodiči. Rodina byla finančně dobře zajištěná, dalo by se říct, že byli reklamou na šťastný život. V létě jezdili na dovolenou k moři, v zimě lyžovat. Rodina má velmi sportovního ducha. Hlavou a živitelem rodiny byl otec a o rodinné zázemí se starala matka. Rána u nich začínala

společnou snídání, večere kvůli častým otcovým přesčasům již obvykle společná nebyla. Pohádky před spaním byly na denním pořádku. Anežka ráda pomáhala matce v kuchyni, protože ji to bavilo, nebyla to povinnost, kterou od ní rodiče vyžadovali. Na starost měla pouze úklid svého pokoje a později přípravu do školy. Rodiče se shodli, že tělesné tresty do jejich výchovy patřit nebudou, ovšem matka vzpomíná na situaci, kdy bývalému manželovi „ruply nervy“ a dal synovi pohlavek. „On byl vždycky prud’as, no, když ho to chytlo...“

V současné době matka bydlí se svým přítelem v bytě 2+1, kde mají děti samostatný pokoj, obývací slouží současně jako ložnice. Byt je opět vkusně zařízen, dětem zde nic neschází. V původním bytě zůstal otec sám. Právě více prostoru pro děti je jedním z jeho argumentů, proč by děti měly být v jeho péči.

Matka má dokonalý přehled o kamarádech své dcery. Ví, s kým se baví ve škole, s kým na kroužku a zná i jméno její tajné lásky. Anežka chodí dvakrát týdně na kroužek keramiky a jednou na školní kroužek tancování. Od malička ji rodiče vedou ke sportu, takže ráda plave, lyžuje, jezdí na kole a bruslích. Když matka popisuje, jaké vlastnosti má její dcera, volí tato slova: „Vždycky byla veselá a přátelská. Hezky se učí a je šikovná a kreativní. Je ale taky pěkně vychytralá a panovačná. To má od svého otce, je to tatínkova holčička, pěkně ji rozmazluje a ona se v tom naučila chodit. Stal se z ní doslova spratek.“ Kdyby se mohla matka vrátit v čase a udělat něco jinak, využila by toho? „Chce se mi říct, kéž bych nepotkala bývalého, ale to bych zase neměla Anežku ani Vojtu. Nevím, připadám si bezmocná, já sama těžko můžu něco ovlivnit.“

Rodinná idyla se začala bortit půl roku po narození syna v roce 2010. Matka se chtěla po dlouhé pauze vrátit zpět do práce. Začala tedy pracovat alespoň na půl úvazku a s péčí o malého jí pomáhala matka, někdy slečna na hlídání. Už samotný návrat matky do práce otec vůbec nechtěl připustit, ale matka si ho přesto prosadila. Matka byla zpět v aktivním životě, někdy trávila večery s kolegy z práce, jindy se chodila pobavit s kamarádkami. Doma kvůli tomu vznikaly konflikty, otec byl velice žárlivý a podezřívavý. Začal jí prohledávat věci, kontrolovat e-maily a telefon a dokonce ji nechal sledovat soukromým detektivem. Hádky před dětmi byly na denním

pořádku a postupem času se otec nezdráhal na matku vztáhnout ruku. Takto to trvalo asi 3 měsíce a matka si začala hledat nové bydlení, aby mohla i s dětmi od otce odejít. Ten se to dozvěděl a velmi surově ji zbil. Tentokrát už matka celý incident ohlásila na policii a přišla na OSPOD se žádostí o svěřeni dětí do péče. Tímto okamžikem se roztáčí kolo soudních tahanic, opakovaných návrhů na úpravu poměrů, nekonečného protahování a odvolávání se u soudu a vzájemného obviňování mezi rodiči s markantní převahou ze strany otce. Nehodlá se totiž vzdát a přijmout rozhodnutí soudu, který svěřil Anežku a jejího bratra do péče matky, proto soudní spory trvají dodnes.

6.3.2 Školní anamnéza

Jesle Anežka nenavštěvovala, až poté chodila do mateřské školy. Velmi se do ní těšila, ráda si hrála s ostatními dětmi, byla kamarádká. Do základní školy se opět velmi těšila, ovšem rodiče se rozhodli pro roční odklad, aby se mezitím doma uklidnila situace. Do školy tedy nastupuje v sedmi letech. Učitelka ji vždy chválila, byla šikovná a snaživá. Velmi ji baví český jazyk, vlastivěda a také tělesná a výtvarná výchova. S domácí přípravou nikdy nebyl problém, ovšem podle učitelky je znát, kdy se s ní připravuje otec a kdy matka, jako by spolu soutěžili, kdo toho pro Anežku udělá víc. Tento rozdíl je znát i třeba ve svačinách, které dívce rodiče připravují. Anežka si postupem času vydobyla velmi dominantní postavení v kolektivu a občas se chová arogantně i k učitelce. Ta během 4 let, kdy Anežku zná, pozoruje velkou změnu v jejím chování, kterou přisuzuje rodinné situaci. Rodiče jsou ve škole poměrně často a není výjimkou, že zejména otec ztropí scénu. Záminkou se naposledy stalo to, že si výslovně nepřál, aby dceru z družiny vyzvedával matčin přítel. Nicméně Anežčin prospěch je velmi dobrý, a tak rodiče chtějí, aby dcera příští rok nastoupila na gymnázium.

6.3.3 Problémové chování

Přerod z milé holčičky v pyšnou princeznu byl odstartován rozchodem rodičů. Potřeba vybalancovat světy matky a otce dopadla tak, že se Anežka rozhodla z toho pro sebe vytěžit maximum. Není chudinkou, která těžce nese rozvod rodičů. Naopak nezávislý pozorovatel by mohl soudit, že se dívka má lépe než předtím v úplné rodině. Když se vrátí z víkendu u otce, vypráví, jak skvělé to bylo, co všechno jí otec koupil a co zažili. Matka ve snaze nebýt „ta horší“, se pak také snaží dát dceři, co by si přála a že její přání nejsou skromná. Když je u naopak u otce, tak si stěžuje, co jí matka všechno zakazuje a nedopřeje, tak otec se jí snaží domnělé nedostatky kompenzovat. Neustále se pak Anežce dostává poměrně vysokých finančních příspěvků, které do její kapsy proudí od obou rodičů.

Její povýšené chování je patrné nejen doma, ale také ve škole, kde má tendence si z ostatních spolužáků dělat poskoky. Její kamarádky chtějí být jako ona a slepě ji následují. Často vypráví příběhy, které se jí nestaly, aby byla zajímavá, skutečnost si přibarvuje. Povyšuje se zejména nad spolužačky ze sociálně slabších rodin, protože nemají tak drahé věci jako ona.

Stal se z ní malý manipulátor, který brzy přeroste rodičům přes hlavu. Ačkoliv si matka tuto skutečnost uvědomuje, nechce být zkrátka za tu zlou, která Anežce řekne ne, protože je jí jasné, že by to dcera použila proti ní a otec už by se postaral, aby byla z péče matky odebrána. Ostatně se o to pokusil již dvakrát tím, že podal na matku oznámení o psychickém týrání dítěte, které ovšem bylo Policií ČR zamítnuto, protože se nepodařilo prokázat, že by se matka něčeho takového dopustila. Dohoda s otcem podle matky nepřipadá v úvahu, nedá se s ním rozumně mluvit. Napadá všechny kolem, nejsou výjimkou ani stížnosti na podjatost soudce, na přístup sociální pracovníce nebo na křivé výpovědi svědků. Rodiče byli v loňském roce požádáni o spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou, ovšem otec po měsíci docházení nehodlal nadále spolupracovat. Rodičům tedy byla uložena povinnost využít odborné poradenské zařízení soudně. Dochází na terapie k získání dovedností ve vzájemné rodičovské komunikaci do Centra rodinné terapie při FN Motol.

6.4 Kazuistika IV

Následující kazuistika popisuje život Martina, kterému je 14 let. V tomto případě byl poprvé rozhovor veden s otcem. Martin ve svém životě poznal šikanu z obou stran. Nejprve byl její obětí a pak se rozhodl, že si to nenechá líbit a sám začal šikanovat ostatní. V současné době je velmi agresivní a výbušný, stačí sebemenší zá- minka a chce se prát.

6.4.1 Osobní a rodinná anamnéza

Martin přišel na svět v roce 2000. Jeho matka během těhotenství občas popíjela alkohol, ale prý s mírou. Porod proběhl bez komplikací, chlapec se vyvíjel normálně, pouze s menšími rozdíly. Otec vzpomíná, jak jeho manželka byla vystrašená, jestli je chlapec v pořádku, protože v porovnání s dětmi v jejím okolí začal chodit později než ony a i později mluvit, ale podle lékařů byl chlapec v pořádku.

Martinova matka, 35 let, je vyučená pekařka a v tomto oboru také pracuje v rámci supermarketu. Otec, 42 let, je vyučený automechanik a ve své profesi podniká. Manželi jsou 15 let a kromě Martina jiné děti nemají. Otec má předky v Bulhar- sku, kde také většina jeho rodiny žije. V Česká republice má pouze bratra, se kterým se pravidelně navštěvují. Rodina v letech 2003-2010 také žila v Bulharsku, otec tam šel za prací, když se mu ale přestalo dařit, rozhodl se vrátit do Čech a otevřít si vlast- ní autoopravnu. Daří se mu poměrně slušně, ovšem aby se jeho rodina měla dobře, tak se musí, jak sám říká, pěkně ohánět. Z matčiny strany se rodina stýká pouze s její matkou, kterou navštěvují v domově pro seniory. Rodina bydlí ve skromně zaříze- ném bytě o velikosti 2+1, kde má Martin vlastní malý pokojíček. Obývací pokoj, který rodičům slouží zároveň jako ložnice, je koncipován tak, že jeho středobodem je tele- vize, u které rodina tráví hodně času.

Rodiče, zejména tedy otec, tráví hodně času v práci, a tak moc volného času nezbyvá. Po práci nejraději odpočívají právě u televize. Martin chodí několikrát týd- ně do posilovny, to „aby měl pořádný svaly“. Dále pak skoro každý den po škole dochází do nízkopražového klubu. „Pořád blbne s tou kytarou, naučil se tam na ní

hrát a chce jí koupit, ale já to nepodporuju! Má se věnovat něčemu pořádnému, ať se vyučí něčím, co ho uživí. Ne brnkání na kytaru, to ho v životě nikam nedostane,“ komentuje otec Martinovu zálibu v hraní na kytaru. Věnuje se jí přes půl roku a dokonce se již účastnil vystoupení na dni otevřených dveří nízkopražového klubu. Otec ani matka na synově vystoupení nebyli, neměli čas. Díky pracovní vytíženosti se rodina sejde u společného oběda pouze o víkendu a ještě ne vždy. Kamarády si Martin domů nikdy nevodil, takže je otec nezná. „Když jde ven, říká, že jde za holkama, je to hotovej Casanova.“ Ovšem otec byl svého času také lamačem dívčích srdcí. Jeho bulharské kořeny mu dodávají nádech exotiky, chová se jako typický macho. Otec je hlavou a živitelem rodiny, na nejvyšších příčkách jeho hodnotového žebříčku nalezneme peníze, rodinu a také prestiž rodiny. Matka se stará o domácnost, protože „tak to má bejt.“ V tomto duchu je vychován i Martin, k opačnému pohlaví chová velice pozitivní vztah, nikdy by ženě nebo dívce nezkřivil ani vlásek, na druhou stranu od dívek čeká, že k němu budou vzhlížet a budou o něj pečovat. Otec Martina popisuje takto: „Je to rapl. To má po mně ale (smích). A nemyslí na budoucnost, musí se něčím pořádným vyučit, aby ho to uživilo a pak taky rodinu, jemu je to jedno.“ Potřeba uživit rodinu je otcem zmiňovaná během rozhovoru několikrát. Na druhou stranu ale o Martinovi říká, že je to čestný kluk. Tělesné tresty doma někdy používají: „Jo, dostal pár facek, aby si to pamatoval. Mě doma taky rodiče řezali a jak mi to prospělo.“ Udělal by otec ve výchově něco jinak, kdyby mohl vrátit čas? - „Asi nic..“

6.4.2 Školní anamnéza

Velkou část svého dětství prožil Martin v Bulharsku. Během pobytu tam s ním byla matka doma, takže nenavštěvoval mateřskou školu. Rodiče doma vždy mluvili česky, s ostatními příbuznými a kamarády se malý Martin bavil bulharsky. Do školy nastoupil s ročním odkladem, protože se rodiče báli, že nebude zvládat učení v bulharštině. Jazyk ovšem nebyl hlavním problémem, který by Martina během prvních let ve škole trápil. Byl malým hubeným klukem a stal se jednoduchým terčem šikany, na silnější spolužáky zkrátka nestačil. Byl průměrným žákem, ačkoliv byl snaživý, výsledky se nedostavovaly. Po ukončení druhé třídy se rodina přestěhovala zpět do

České republiky, kde Martin nastoupil do třídy třetí. S češtinou měl poměrně velké problémy, musel chodit na doučování, ale zlepšení nepřicházelo. Po vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně mu byla diagnostikována dyslexie.⁷³ Ačkoliv se s ním učitelé snažili pracovat, jeho známky se vždy pohybovaly mezi trojkami a čtyřkami.

V sedmé třídě se u Martina začalo objevovat agresivní chování. Často se pral se spolužáky a terorizoval své okolí. Ačkoliv rodiče byli několikrát ve škole a probírali situaci s učiteli, Martinovo chování se nijak nelepšilo, spíše naopak. V osmé třídě ho již neminula snížená známka z chování. V deváté třídě, když se měl Martin rozhodnout, kam jít dál, bylo rozhodnuto hned, půjde se vyučit automechanikem. Stejně jako jeho otec.

6.4.3 Problémové chování

Kolem třináctého roku Martin výrazně vyrostl a zesílil. Stoupl mu tím výrazně sebevědomí a tak se rozhodl, že tomu ještě přidá a začal cvičit a posilovat. Již po zkušenostech se šikanou v bulharské škole se prý malý Martin zařekl, že „na sobě bude makat, aby se mohl těm hajzlům v budoucnu postavit.“ Nyní, když už měl sílu a kuráž se postavit silnějším, ji často používal. Kdykoliv se mohl poprat, tak té šance využil. Ovšem často se jeho terčem stávali také chlapci menší a slabší, kteří měli jeho směrem nějaké poznámky, někdy dokonce stačil špatný pohled. Šikaně, kterou kdysi sám zažil, nyní vystavoval ostatní. Nejednalo se o soustavné šikanování konkrétní osoby nebo skupiny, ale ohrožování celého okolí. Martin se také stal jakýmsi zastáncem dívek, kterým chtěl někdo ublížit nebo je slovně urážel. Ovšem ne vždy to dívky potřebovaly a stály o to. Martinovy reakce jsou často přehnané a on vidí problémy i tam, kde nejsou. Rodiče byli opakovaně zváni do školy a upozorňováni na synovo agresivní chování, ale otec toto chování schvaluje se slovy: „Musí ukázat, kdo je tady pán, přece se nenechá otloukat. A holky se musí bránit, to jsme ho doma učili.“ Jeho

⁷³ *Dyslexie* patří mezi specifické poruchy učení, konkrétně se jedná o poruchu čtení. Je buď vrozená nebo získaná poškozením mozku. Projevuje se obtížemi s rozpoznáváním a zapamatováním písmen, jedinec má potíže s rychlostí čtení, také jeho správností a porozuměním. BAŠTECKÁ, Bohumila et al. *Psychologická encyklopedie - aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, str.191.

agresivita se ovšem postupně stupňovala a když rodiče nehodlali ukáznit svého syna, byla škola v březnu letošního roku nucena kontaktovat OSPOD. Rodiče nechápou závažnost synova chování a zvláště otec se postihům vysmívá: „Kluk prostě zlobí.“ Jinak ale na OSPOD docházejí a tváří se, že spolupracují. Martin má za sebou vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně. Je potřeba s ním nadále pracovat, aby začal ovládat své výbuchy vzteku. Nutné je ale také pracovat s rodiči, protože oni mu musejí pomoci jednoznačně vymezit hranice chování, které je potřeba důsledně dodržovat. Rodině byla nařízena rodinná terapie, která probíhá na ambulantním oddělení střediska výchovné péče Klíčov.

6.5 Kazuistika V

V poslední kazuistice se seznámíme s šestnáctiletou Marií. To nejlepší přichází podle tradice na konec, během svého dosavadního života Marie prošla dětským domovem, nemá ukončené základní vzdělání, kouří nejen cigarety, ale i marihuanu a experimentuje s pervitinem. Rozhovor jsme vedli s jejím otcem.

6.5.1 Osobní a rodinná kazuistika

Marie se narodila v roce 1999. Její početí bylo výsledkem velmi krátké známosti, tudíž bylo neplánované. Pro matku znamenalo těhotenství do jisté míry i komplikaci v životě. Během něj matka kouřila a občas i pila alkohol. Marie se narodila předčasně, měla nízkou porodní váhu, musela tedy pobýt nějaký čas v inkubátoru. Její další vývoj probíhal v normě, prodělala klasické dětské nemoci.

O matce Marie, 48 let, toho víme jen velmi málo, s dcerou se naposledy viděla, když jí bylo 5 let. Otec si vzpomíná, že byla kdysi zpěvačkou, měla poměrně dost blízko k alkoholu a snad trpěla nějakými psychickými problémy, ale nic přesnějšího o ní neví. Hlavní roli v životě Marie tedy sehrál otec. Je mu 54 let, má středoškolské vzdělání a živí ho umění, konkrétně malířství a zpět v jazzové skupině. V době, kdy Marie začala navštěvovat základní školu, navázal otec nový vztah s její pozdější nevlastní matkou, 51 let. Pracuje jako scénografka. V dětství pomáhala otci s péčí o dce-

ru jeho matka, která později pobývala v léčebně pro dlouhodobě nemocné, kde v roce 2006 také zemřela. Sourozence Marie žádné nemá.

Po svém narození byla Marie u matky, ale protože ta se nezvládala o dceru starat, vzal si ji otec, kterému pomáhala právě babička. Pak se stalo něco těžko uvěřitelného. Matka přišla v době, kdy byl otec mimo domov, za babičkou. Vydávala se za sociální pracovníci a tvrdila, že přišla dítě odebrat. Babička, které v té době bylo již 71 let, jí uvěřila a tříletou Marii jí dala. Po této události se do hry vložil opravdový OSPOD, který Marii odebral zase matce a umístil ji do dětského domova mimo Prahu. Zde Marie strávila 5 let. Otec za ní pravidelně jezdil o víkendech a postupem času začal jezdit i s novou přítelkyní. Matka navštěvovala dceru pouze sporadicky a to ještě v doprovodu jiného „tatínka“, pak přestala jezdit úplně. Od té doby se s dcerou už nikdy nesešla. Když bylo Marii 8 let, otec se konečně dočkal toho, že soud svěřil dceru do jeho péče. Matka dostala soudní zákaz se s dcerou stýkat.

Rodina žije v bytě 1+1, kde navíc jedna z místností slouží jako otcův ateliér. Je zde pouze nastavěné patro, kde je ložnice rodičů. V druhé místnosti je obývací pokoj a je zde opět nastavěné patro, kde byl Mariin pokoj klientky. Kuchyně se nachází v chodbě. Ačkoliv má byt velmi vysoké stropy, jedná se o poměrně malé prostory, kde ani rodiče, ani Marie nemají moc soukromí. Ačkoliv je v bytě poměrně nepořádek, sociální pracovníci ho hodnotí jako součást otcova životního stylu umělce. Bohémský životní styl lze najít i v otcově náklonnosti k alkoholu. Utrácí za něj poměrně dost peněz a jeho příjmy jsou navíc dost nestabilní. Otec má poměrně velké dluhy, kvůli kterým se raději rozvedl se svou ženou, aby kvůli němu neměla problémy ještě ona. Rozvod byl pouze formální, jinak dále žijí spolu.

Ačkoliv hrál otec v životě své dcery hlavní roli, jejich současný vztah je na bodu mrazu. Výchovu dcery nezvládá, Marie si dělá, co chce. „Já se snažil, ale jsem prostě chlap.“ Otec moc nebývá doma a když už ano, tak je opilý. I Mariina nevlastní matka hodně pracuje a doma tráví málo času. Vztah mezi nimi je dosti proměnlivý, jednou se Marie chová velmi nenávistně a dělá matce naschvály, jindy se k ní chová hezky. Když byla Marie mladší, tak si spolu často hrávaly, matka se jí věnovala. Společně pak jako rodina jezdili na víkendové výlety po republice.

Otec dceru popisuje jako „šikovnou a správnou.“ Marie si prý umí vždy poradit a nikdy se nevzdává. Ze špatných stránek zmiňuje to, že si dělá, co chce a je velmi nespolehlivá. „Ale za to asi můžu já.“ Snaží se být otec pro ni vzorem? „Sám mám ten život takovej nahoru dolu, asi bych ani nechtěl, aby byla po mně.“ Dcera s rodiči nikdy neměla důvěrný vztah, nepovídali si společně o životě, proto její otec ani nezná její kamarády. Domů je nikdy nevodila, kvůli nedostatku prostoru. Volný čas Marie trávila většinou venku s kamarády, nikdy neměla nějaké pořádné koníčky. Když jí bylo 13 let, otec chtěl, aby se něčemu věnovala, tak ji přihlásil na bojová umění, to Marii ovšem nebavilo a brzy tam přestala docházet. V současné době opět tráví nejvíce času s kamarády. Zejména o víkendech se domů vrací až k ránu, je z ní cítit alkohol a cigarety, je pod vlivem drog. Poslouchá nejčastěji techno, a tak chodí na různé techno party. Právě ve spojitosti účinků pervitinu, velkého hluku a blikajících světel na takových akcích, se u ní před rokem objevila epilepsie.⁷⁴ Marie tedy bere léky, ale vzhledem k tomu, že nemění svůj životní styl, měla i přesto 3 záchvaty. Otec se jí snažil domluvit, křičel na ni, i jí dokonce zfackoval, protože byl již bezradný a nevěděl, co má dělat. Nakonec byl před půl rokem nucen vyhledat pomoc OSPODu. Sám pravidelně dochází, ale Marie často na sezení nedorazí.

6.5.2 Školní anamnéza

Marie byla ve svých třech letech umístěna do dětského domova. Byla velmi přátelská, s ostatními dětmi i vychovatelkami vycházela dobře. Nástup do první třídy byl bez odkladu. Marii se ve škole velmi líbilo, učila se ráda a měla dobré výsledky. V menší venkovské škole absolvovala první a druhou třídu. Do třetí třídy nastoupila, po přestěhování k otci, v Praze. Zde došlo k rapidnímu zhoršení prospěchu, neboť nestíhala probírané učivo. Navíc se stala obětí šikany ze strany spolužáků. Důvodem, proč se stala terčem, byl její pobyt v dětském domově a také se jí vysmívali, že její otec vypadá jako bezdomovec a je pořád opilý. Marie navíc neměla ani dob-

⁷⁴ *Epilepsie* je neurologické onemocnění, které se projevuje opakovaným výskytem epileptických záchvatů, které mohou mít více podob i příčin, nejznámějším projevem jsou křeče s výpadkem paměti. Může být vrozená nebo následkem úrazu, stresu, vypětí apod. Ve většině případů je léčitelná, nebo se s užíváním léků dá alespoň vést normální život.

Dostupné z: <http://www.spolecnost-e.cz/co-je-epilepsie/>.

ré vztahy s třídní učitelkou, když jí ohlásila, že jí ostatní šikanují, tak jí nevěřila, naopak ji obvinila, že si to vymýšlí. Ke střetům mezi nimi pak docházelo poměrně často. Komunikaci se školou měl vždy na starost otec, snažil se spolupracovat. Marie se stala černou ovčí ve třídě, a proto se jí ujala problémová parta, která ji vzala mezi sebe. V osmé třídě měla na vysvědčení dvakrát nedostatečně. Změnila školu a osmou třídu opakovala. Napodruhé již prospěla, ovšem propadnutí se opakovalo v deváté třídě, tu už ale neopakovala. Marie tedy nemá ukončené základní vzdělání. Otec jí přes známého domluvil, že ji přijmou na odborné učiliště, které je určeno zejména studentům se zdravotním postižením, na obor kuchařka. Zde Marie teď ukončuje první ročník.

6.5.3 Problémové chování

Problémy se u Marie začaly objevovat po tom, co byla vyčleněna z třídního kolektivu na prvním stupni základní školy. Parta starších spolužáků, se kterou začala trávit hodně času, ji postupně zasvěcovala do tajů alkoholu a kouření jak cigaret, tak marihuany. Od 13 let Marie kouřila pravidelně, od 14 let užívala marihuanu. Školní problémy na sebe nenechaly dlouho čekat, ale o tom jsme se zmínili již výše. Po přechodu na učiliště se situace zhoršila. I zde si našla skupinu spolužáků, kteří měli podobný styl života jako ona. Problémy se množily, pohybovala se v klubech a barech ve společnosti lidí, kterým se chtěla co nejvíce podobat. Upravila podle toho i svůj zevnějšek. Vyholila si polovinu vlasů, ze zbytku si nechala udělat dredy, které ještě obarvila načerno, ofinu měla růžovou. Do uší si dala roztahovací náušnice, do nosu piercing, její oblečení bylo plné kovových cvočků a oční nalíčení velmi výrazné. Poslouchala techno a stala se právoplatnou členkou této subkultury. Subkultury, jejíž součástí jsou bohužel i drogy, a to zejména stimulační, které uživatelům umožní vydržet několikahodinové technoparty bez známky únavy. A tak se i Marie skrze své spolužáky dostala k pervitinu. Užívala ho pouze o víkendech, právě, když se s kamarády chystala na nějakou party. Ovšem jak již bylo popsáno výše, právě díky spojení pervitinu s blikajícími světly, se u Marie začaly objevovat epileptické záchvaty. To byla poslední kapka pro jejího otce, který už zkrátka musel nějak zasáhnout.

Kontaktoval kurátora pro mládež na OSPODu a začal sem i s dcerou docházet. Ta ale nemá zájem s kurátorem spolupracovat a od první návštěvy se zde ukázala jen pouze dvakrát. V rámci snahy, aby Marie přestala brát drogy, ji také otec vzal do Drop Inu⁷⁵, kde si s odborníkem na drogovou problematiku pohovořili o celé situaci, ale Marie opět neměla snahu se nijak zapojit.

⁷⁵ *Drop In* je další neziskovou organizací, která se věnuje prevenci a léčbě drogových závislostí. Mezi programy, které nabízí, patří nízkoprahové středisko, centrum metadonové substituce, centrum následné péče, centrum pro rodinu a terénní program. Věnují se jak současným a bývalým uživatelům drog, tak i jejich rodinám a blízkým.
Dostupné z: <http://www.dropin.cz/index.php/stredisko>.

7 PREZENTACE VÝSLEDKŮ

Nyní se pokusíme shrnout klíčová fakta z každé kazuistiky, abychom byli schopni posoudit, zda příčiny problémů námi popisovaných dětí mají svůj původ v rodině. Samozřejmě naše závěry nebudou neprůstřelné, nejsme ani psychologové, ani odborníci s několikaletou praxí a kazuistiky nenahradí komplexní vyšetření, které je schopné pojmout a hodnotit více informací. Navíc bychom potřebovali vést rozhovor se samotnými dětmi, pouze ony nám mohou říci, jak danou situaci doopravdy prožívají, toho my se můžeme pouze domýšlet.

Body, podle kterých budeme jednotlivé případy posuzovat, jsou následující:

- zda bylo dítě chtěné, či nechtěné;
- jaká je atmosféra v rodině, vztah rodičů k dětem a naopak;
- jaká je rodičovská výchova, zda má dítě jasně vymezené hranice svého chování, zda jsou mu rodiče svým chováním příkladem;
- jak dítě tráví volný čas.

Nejprve tedy Veronika, dívka, která je drogově závislá. Ačkoliv pochází z úplné rodiny, byla přítomnost obou rodičů, zdá se, pouze fyzická. Jakoby v této rodině byla absence lásky, přijetí a porozumění, zkrátka toho, co dělá rodinu rodinou. Podle matčina vyprávění můžeme usuzovat, že si s manželem pořídili děti pouze z povinnosti. Dříve společnost bezdětné páry vnímala zcela odlišně než dnes, kdy společnost toleruje to, že někdo smysl svého života najde v něčem jiném než v založení rodiny a vychovávání dětí. Dříve byl normální životní scénář, že se dva lidé vzali, měli děti a to nejméně dvě. Rodiče tento celospolečenský vzor zřejmě přijali za svůj, a tak měli dvě děti. Ačkoliv se jednalo o plánované početí, nemůžeme si být zcela jisti, zda bylo také chtěné, na to jsme se ale Veroničiny matky přímo zeptat nemohli. Která matka by řekla, že její dítě je nechtěné? Jak to probíhalo v době, kdy byla Veronika v kojeneckém věku, o tom se můžeme pouze dohadovat, zpětně neurčíme, jakou vazbu měla matka s dítětem. Ale vzhledem k tomu, že ani ve vyšším věku nebyl jejich vztah příliš blízký, bychom si obrázek udělat mohli. Podle třídní učitelky ze základní školy, která o Veronice mluvila kdysi se sociální pracovnící, byli

rodiče „studení čumáci.“ Například po návratu ze školy v přírodě se všechny děti radostně vítaly s rodiči, padlo nesčetně pus a obětí, ale Veronika se s rodiči pouze pozdravila, vzala si své věci a šli společně domů. Není tedy divu, že Veronika trávila tolik času se svými kamarádkami, parta se stala její druhou rodinou. City, které ne-nacházela doma, měla snahu hledat jinde. Ovšem tento model fungoval pouze do doby, kdy dívky měly spoustu volného času. Ten bohužel s přibývajícím věkem ubýval, všechny její kamarádky se naplno začaly věnovat některému ze svých koníčků a na Veroniku jim už nezbýval čas. A tím se dostáváme k dalšímu bodu, kde bychom mohli v rodině hledat nevhodné působení, k trávení volného času. Ani jeden z rodičů nemá nějaký výrazný koníček a ani dceru k žádným zájmům nevedli. Veronika měla spoustu volného času, se kterým nevěděla, jak naložit. Není tedy divu, že se dala dohromady s těmi, kteří na tom byli stejně. A pokud opravdu chtěla do skupiny těchto lidí patřit, pak musela přijmout jejich pravidla, bohužel to neustála a spadla do propasti drog. Reakce milujícího rodiče na zprávu o tom, že jeho dítě bere drogy, bývá taková, že se mu snaží všemožně pomoci, rodiče Veroniky však, zdá se, nechají dceru napospas jejímu osudu.

Druhá kazuistika se týkala Ondřeje. Tady je již od počátku jasné, že rodina má na chlapce velmi negativní dopad. Těhotenství matky, která se živí prostitucí, bychom s nadsázkou mohli označit jako pracovní úraz s trvalými následky. Ondřej nebyl ani plánovaný a podle matčiných slov: „Děti bych měla určitě později. Připravila jsem se o velký kus života, kdy si stejně staré holky užívaly,“ asi nebyl ani chtěným dítětem. Opět bylo nevhodné položit matce otázku, proč nešla na umělé přerušování těhotenství, takže jisti si být nemůžeme. To, že matka často nebyvala doma a dětem se málo věnovala, se odráží v jejich vztahu k ní a je zcela pochopitelné, proč Ondřej s bratrem byli raději u babičky. Místo toho, aby matka pro děti vytvořila příjemné rodinné prostředí, které by pro ně bylo opravdovým domovem, o domácnost nepečovala. Stejně laxní přístup má i k výchově, nechá děti dělat si, co chtějí. Nemají pevně stanovené hranice a nejsou zvyklé poslouchat. Pokud Ondřej vidí, že matka nebere vážně ani školu jako instituci, pak se nelze divit, že ani on sám ji nerespektuje. Volný čas tráví Ondřej nejčastěji u televize a hraním her na různých elektronických zařízeních. Opět se tu tedy setkáváme s pasivním trávením volného času. Matka se

snaží kompenzovat chlapcům svou nepřítomnost tím, že jim kupuje právě drahé dárky, ale svůj čas do nich investovat nechce. Samozřejmě ale nelze říct, že děti díky své matce „rostou pro kriminál,“ jejich velkou nadějí je totiž babička, která by dětem mohla dát to, co jim nedala vlastní matka. Doufejme, že soud svěří chlapce do její péče, i když samozřejmě nejlepším řešením by bylo, aby se dalo spolupracovat se samotnou matkou. Takže děti by zůstaly s ní a s babičkou by se dále navštěvovali. Ovšem taková práce s rodinou by byla během na dlouhou trať.

Případ malé Anežky se velmi liší od všech ostatních. Rodina, kterou Anežka měla, by jí mohli všichni závidět. Zde bude na problém potřeba nahlížet z jiného úhlu než podle výše stanovených bodů. Zde se jedná o více psychologickou rovinu, proto se pro nás stává tenkým ledem, ale pokusíme se o to. Stres a napětí odstartované rozvedem rodičů vyvolalo u Anežky takovou reakci, že se na venek chová velmi suverénně, až agresivně, ale na to, jak celou situaci prožívá Anežka ve svém nitru, se odpověď nedozvíme. Nejlepší obrana je útok, není tak pasivní obětí rozvodu. Ovšem je jen otázkou času, jak dlouho Anežka vydrží hrát tuto roli, do které se stylizovala, než se psychicky zhroutí. Její otec se stále ohání tím, že všechna ta soudní jednání, sezení u odborníků a posudky mají na její psychický stav špatný vliv. Nicméně kdyby mu na dceři záleželo, snažil by se o konstruktivní komunikaci jak s matkou, tak s úřady. Bohužel otec není schopen překonat to, že se mu matka kdysi vzepřela, a hodlá se jí skrze děti mstít, ač se ohání starostí o jejich blaho.

Agresivní Martin je dalším dítětem z úplné rodiny. Opět se jednalo o plánované a chtěné početí. I tato rodina je na první pohled v pořádku. Ovšem když se podíváme blíže, tak zjistíme, že ji drží pevně ve svých rukách otec. Agresivní chování můžeme interpretovat tak, že tento způsob „komunikace“ zná Martin z domova. Jeho otec není zvyklí řešit konflikty domluvou, ale tím, že synovi dá pár facek. Nenechat se ponižovat a být pořádný chlap je pro něj otázkou cti, v tomto duchu vychovává i svého syna. Proto se Martin tak silně upnul na pomstu těm, kteří ho šikanovali, i když přeneseně. Zde se velmi odráží jak otcův, tak Martinův temperament, oba jsou velmi emotivní a výbušní. Otec je pro Martina velkým vzorem, vzhlíží k němu a také hlavně touží po jeho uznání. To můžeme vidět na příkladu jeho záliby ve hře na

kytaru a otcově shazování tohoto zájmu. Ačkoliv se Martin navenek prezentuje jako drsný kluk, má i on uvnitř citlivou duši, která touží po otcově přízni.

Poslední zkoumanou dívkou byla Marie, která je stejně jako Veronika závislá na drogách. Události z jejího raného dětství jsou natolik závažné, že není divu, že Mariin život nějak poznamenaly. Byla neplánovaným a pravděpodobně i nechtěným dítětem, soudě podle matčina nezájmu o dceru. Kladnou osobou v jejím životě je otec, který jí vždy dával najevo svou lásku a nikdy ji nenechal napospas osudu. Ovšem na druhou stranu to byl také on, kdo dceru vychovával velmi volně, nevymezoval jí žádné mantinely, nenaučil ji zodpovědnosti a sám jí svým bohémským životem nebyl dobrým vzorem. Ani volný čas Marie netrávila aktivním způsobem, opět často zažívala pocit nudy, a proto stejně jako Veronika, inklinovala k problémové partě. V jejím případě je tu ale oproti Veronice naděje, že bezpodmínečná láska, kterou jí otec dává, jí pomůže překonat drogovou závislost a Marie tak bude vést normální život a na své „technařské“ období bude brát jako kapitolu mladistvého života, kdy se potřebovala vybouřit. Ovšem možná je to pouze naše zbožné přání s ohledem na její současný zdravotní stav.

V každé kazuistice jsme tedy našly nějaké příčiny v rodině, kterými lze vysvětlit problémové chování dětí. V některých případech závažnější, v jiných se nacházelo dokonce několik naráz. Pokud se podíváme na to, jaké rodiny se výzkumu zúčastnily a jaké jsou jeho výsledky, tak musíme konstatovat, že problémy nejsou záležitostí pouze určité skupiny populace, ale mohou se týkat opravdu každého z nás. Stále je potřeba mít na paměti, že vznik sociální patologie je zapříčiněn celým komplexem faktorů a že ačkoliv je rodina tím nejhlavnějším, je stále jedním z nich.

ZÁVĚR

Rodina nás formuje tak zásadním způsobem, že dítě můžeme považovat za „produkt rodiny.“ Rodičovská moc je tak obrovská, že si ji sami rodiče často ani neuvědomují. Vychovávají nás určitým způsobem, jsou nám vzorem v chování a mají k nám určitý vztah, to vše se pak odráží v naší osobnosti, v našich názorech a postojích a také v našem chování. Jistě žádný rodič nechce, aby jeho dítě skončilo jako alkoholik, delikvent nebo drogově závislý, avšak často i když si to neuvědomují, tak bychom při pohledu zpátky do dětství těchto problémových dětí, jistě našli v chování rodičů jakési pomyslné špatné semínko, které zaseli a ono s dítětem rostlo a rostlo, až dítě bohužel skončilo tam, kde skončilo. Jsou rodiny, kde můžeme o budoucnost dítěte mít strach, již od počátku, ale pak jsou tu také rodiny, které se nám zdají zcela v pořádku. Přesto i z takových rodin mohou vzejít sociálně patologičtí jedinci. Rodiče se pak často diví, proč se to stalo právě jim? Pokud se ovšem podíváme do publikací určených rodičům, jejichž děti mají například problémy s drogami, lžou nebo zkrátka zlobí, pak zjistíme, že odborníci nejprve radí rodičům, co mají změnit u sebe samých. Velmi dobrým rádcem pro rodiče je například kniha *O rodičích, dětech a drogách* od Martina Hajného, která se věnuje z velké části tomu, čeho se mají rodiče vyvarovat, jak se sami chovat a to vše je názorně ukázáno na krátkých kazuistikách ze života. Je ovšem škoda, že se taková publikace rodičům dostane do rukou až ve chvíli, kdy drogy nějakým způsobem do jejich života vstoupily. Je plná návodů a pravidel chování, která jsou rodičům nápomocná, jak nalézt cestu ke zdravé a šťastné rodině. Autorka si uvědomuje, že tíhne spíše k teoriím, které upřednostňují vliv rodiny a výchovy na osobnost dítěte před vnitřními faktory. Proto si také zvolila téma *Rodina jako zdroj vzniku sociálně patologických jevů*.

Cílem této bakalářské práce bylo zmapovat negativní vliv rodiny na dítě. Nejhorším důsledkem takového negativního vlivu je právě sociální patologie, která se u dítěte může objevit. První kapitola teoretické části práce se věnovala pojmu sociální patologie a také pojmům s ní souvisejících. Definovali jsme si normalitu, sociální normu a také sociální deviace. V další kapitole jsme se již věnovali samotné rodině,

výchově a výchovnému stylu. Bylo také potřeba si říci, jaké jsou funkce rodiny, abychom na to následně navázali v dalších kapitolách, kde se jednalo o situace, kdy rodina tyto funkce neplní. Popsali jsme si jaká rizika, která ohrožují zdravý vývoj dítě, můžeme v rodině najít a také jakým zátěžovým situacím mohou být děti v rodině vystaveny. Poslední kapitola pak naznačila principy práce s rodinou v problémové situaci a připomněla důležitou roli prevence.

Praktická část práce se pak jala ověření teze, že rodina je příčinou vzniku sociálně patologických jevů. Výzkum byl prováděn v pěti rodinách, kde se vyskytovalo problémové dítě. Realizace výzkumu probíhala ve spolupráci s oddělením sociálně právní ochrany dítěte na Praze 5, díky němuž jsme se dostali do kontaktu s rodinami. Metoda, kterou jsme při výzkumu použili, byla kazuistika. Právě ona nám umožnila problém pojmout komplexně a z různých úhlů, abychom byli schopni posoudit míru vlivu rodiny. Informace k sestavení kazuistik jsme čerpali ze spisů, které jsou vedeny na OSPODu u každého dítěte, a dále pak z rozhovorů, které byly vedeny s rodiči dětí. Následná prezentace výsledných dat nám odhalila příčiny dětských problémů právě v rodinách. Ve všech pěti případech se nám tedy tezi podařilo podpořit. Je nám samozřejmě jasné, že z pěti případů lze těžko vyvozovat nějaké obecné závěry, ale věříme, že by tato práce mohla sloužit jako kvalitní příspěvek do diskuze na téma rodiny a sociální patologie.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Odborná literatura

BAŠTECKÁ, Bohumila et al. *Psychologická encyklopedie - aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-470-0.

ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.

DUNOVSKÝ, Jiří et al. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-254-9.

HAJNÝ, Martin. *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-0135-9.

JEDLIČKA, Richard a Jaroslav KOŤA. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-555-8.

Kolektiv autorů. *Dětská svědectví násilí*. Praha: o.s. ROSA, 2008.

Kolektiv autorů. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-718-310-5.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouza deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.

KRAUS, Blahoslav, Jolana HRONCOVÁ et al. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-080-1.

KRAUS, Blahoslav, Věra POLÁČKOVÁ et al. *Člověk - prostředí - výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

MACKOVÁ, Nela. *Úloha rodiče při formování osobnosti dítěte v raném dětství*. Praha: VOŠ pedagogická a sociální, 2014.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-085-5.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0332-7.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.

MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ et al. *Podpora rodiny*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

NEŠPOR, Karel a Ladislav CSÉMY. *Alkohol, drogy a vaše děti*. Praha: Sportpropag, 1992.

PÖTHER, Peter. *Dítě v ohrožení*. Praha: G+G, 1996. ISBN 80-901896-5-2.

SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: SLON, 2007. ISBN 978-80-86429-40-3.

ŠEVČÍK, Drahomír, Naděžda ŠPATENKOVÁ et al. *Domácí násilí*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1820-3.

URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociální deviace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-133-5.

Elektronické zdroje

<http://www.dropin.cz/index.php/stredisko/>

<http://www.praha5.cz/cs/organizace/odbory-a-oddeleni/11039-oddeleni-socialne-pravni-ochrany-deti/>

[http://www.sananim.cz/poradna-pro-rodice-\(ppr\)/poslani.html/](http://www.sananim.cz/poradna-pro-rodice-(ppr)/poslani.html/)

<http://www.spolecnost-e.cz/co-je-epilepsie/>

PŘÍLOHY

Osnova rozhovoru

- **„Naše miminko“ (název ještě vymyslím..)**
 - Jak probíhalo těhotenství? (stres, kouření, alkohol..) a jak porod? Poprosila jsem vás si s sebou přinést „deníček“ dítěte, máte ho, vedli jste ho?
 - Bylo vaše dítě plánované X neplánované? (chtěné X nechťené?)
 - Jak probíhala příprava na příchod dítěte? (kurzy, literatura, výbava, těšení..)
 - Po jak dlouhé známosti se dítě narodilo? (narodilo se do manželství?)

- **Výchova**
 - Jak byste popsal/a vaši výchovu? A co výchova vašeho partnera? Liší se?
 - Používáte doma tělesné tresty? Jaké jiné tresty používáte? (zákaz oblíbené činnosti, domluva, zavření v pokoji..)
 - Má vaše dítě doma nějaké povinnosti? Úkoly, které musí plnit? (co když neplní?)
 - Máte v rodině zavedeny nějaké rituály? Například společné stolování, oslavy narozenin, ukládání do postele (když bylo dítě menší)..
 - Pokud by šel vrátit čas, udělal/a byste něco jinak? Změnila byste něco? (v souvislosti výchova-problém)

- **Dítě**
 - Jaké má vaše dítě záliby? Co ho baví?
 - Víte, jaké má kamarády? Znáte se s nimi? Kdo je nejlepším kamarádem?
 - Uveďte prosím 3 špatné vlastnosti, které má vaše dítě.
 - Uveďte prosím 3 dobré vlastnosti, které má vaše dítě.
 - Jak probíhá příprava do školy? Kdo mu pomáhá? Musíte ho nutit, nebo si úkoly udělá samo?

- **Rodiče**
 - Jaké jsou vaše záliby? Jaké jsou záliby vašeho partnera? Trávíte volný čas společně? S dětmi?
 - Jak byste popsal/a finanční situaci vaší rodiny? (alespoň zhruba)
 - Jaké hodnoty by se ve vašem žebříčku hodnot umístily na prvních 5 místech? (co je pro vás důležité v životě?)
 - Myslíte si, že jste pro vaše dítě vzorem? (proč ano, proč ne?)
 - Jak vzpomínáte na svoje dětství? Rodiče?

SUMMARY

This bachelor thesis *Family as Source of Origin of Sociopathological Issues* was selected by the author because she realizes importance of a family in the life of children and also on the other hand its negative influence if is not working properly.

Main aim of this bachelor thesis was to mapped negative influence of family on children. The worst effect of this kind of negative influence is social pathology which can appear in children. First chapter of theoretical part deals with notion of social pathology and also other affiliated notions. We defined normality, social norms and social deviancy . Next chapter we deals with family alone, upbringing and education style. It was important to said that what functions of family in order we can carry on with it in following chapters in which we deals with situations when family was not fluffing these functions. Also we described dangers which are treating healthy development of children which we can find in family and also with special situations which children in family can be exposed. Last chapter points out principles of social work with family in problematic situations and reminds an important role of prevention.

The practical part tried to verify thesis that family is a source of origin of sociopathological issues. Survey was conducted in five family in which we can found a problematic child. Whole realization of this survey was conducted in cooperation with department of social legal protection of child on Prague 5 thanks to this we can get into contact with these families. Methodology which we used in the survey was case studies. This selected method enable us to take the main thesis comprehensively and from different angles in order we should be able to judge degree of family influence. Information which were used to case studies stemmed from files which are stored on OSPOD for every children and from interviews which were conducted with parents of these children. Following presentation of resulting date undercover the sources of children problem in these families. In all five cases we were able to confirm our thesis.